Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the ima-ges to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Allmänna Sektionen

Litt.
Sv.

Justitiekanslersämbetets
Lit.
Su.

MIKAEL SÖDERBERG

DEN FRÄMMANDE STADEN

ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAG
STOCKHOLM

DEN FRÄMMANDE STADEN

DEN FRÄMMANDE STADEN

BERÄTTELSER

AV

MIKAEL SÖDERBERG

STOCKHOLM
ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAG

Stockholm
Ahlén & Åkerlunds
Boktryckeri
1928

I

EN BANAL HISTORIA

I.

Det är ett ganska lustigt experiment jag nu tänker göra. Jag har många gånger förut funderat på att göra det, men det har inte blivit av, som det heter, förrän nu. Men nu skall det alltså ske.

Det är inte alls något märkvärdigt experiment, utan tvärtom synnerligen enkelt, men, som sagt, det är ganska lustigt, åtminstone för mig, som gör det. Vem som vill kan sedan göra om det; det behövs bara att man har en dryck, som man kan berusa sig med, och tillräckligt stor mängd därav för att bli berusad.

Så här går det till. Jag sitter vid mitt skrivbord med papper framför mig och en penna i handen. Bredvid mig stå två flaskor välsmakande vin — flaskornas röda etiketter skimra så vackert i lampskenet — och ett glas. Nu är det min avsikt att dricka vin tills jag så småningom blir i det närmaste redlös och samtidigt skriva om någonting,

vad som helst, bara prata på om vad som faller mig in. Jag föreställer mig, att det sedan när jag är nykter igen, skall bli ganska roligt att läsa det skrivna och i det följa rusets olika stadier.

Nu börjar jag och dricker ett par glas å rad. Ett härligt vin för resten! Det är så välsmakande att det är ett sant nöje att experimentera med det. Jag tycker för övrigt mycket om att dricka vin. Det är visserligen sant, att det är mera angenämt att göra det i sällskap med några glada vänner än att göra det ensam. Men i stället för att prata med vänner, pratar jag med pennan — eller genom pennan, borde jag kanske säga. Alltså: jag pratar medelst pennan — i stället för munnen — med papperet — i stället för vännerna. Ha! Ha! Begriper ni det här? Ja, det kan också göra detsamma. Så, nu dricker jag litet till.

Vad skall jag skriva om? Jo, jag kan ju till exempel skriva om det, som finns framför mig på bordet. Utom flaskorna och glaset, som jag redan har nämnt, står där en vacker lampa. Bronsfoten föreställer en kvinna, som på egyptiskt manér bär en kruka — själva lampan — på sitt huvud. Det är gammalt arbete, fint och noggrant utfört. Ursprungligen en oljelampa, har man sederme-

ra låtit montera in anordningar för elektrisk glödlampa. Pjäsen är väl nästan antik vid det här laget, tänker jag.

Vidare står där ett silvercigarrettfat, som har formen av en öppen hand, i vars flata man lägger askan. Men man skall inte slå askan på handens fingrar, ty då ramlar den lätt emellan dem, ner på bordet. Men nu pratar jag så, att jag glömmer att dricka. Skål!

Det smakar bättre och bättre ju mer man dricker, men nu gå vi vidare i texten. Det var alltså lampan och handen det, och så ha vi, så ha vi — — — ett porträtt, som verkligen är en mycket vacker fotografi. Det föreställer en kvinna, vars älskare jag, ända tills för några dagar sedan, hade äran och nöjet att vara.

Jag skrev i början att jag många gånger förr tänkt göra det experiment, som jag nu håller på med, men att det inte blivit av förut. När jag nu får syn på V a i v a s porträtt kommer jag att tänka på, att det kanske kan vara på sin plats att nämna något om anledningen till att det nu blir av. Och anledningen är just du, Vaiva, som nu från ditt porträtt blickar så medlidsamt på mig, när jag sitter här och berusar mig! Ha! Ha!

Ja, usch, det är egentligen en rysligt banal

historia men, det kan ju inte hjälpas. Så här är den i alla fall:

Vaiva Veino, primadonnan på den lilla revyteatern vid Cirkustorget, som ni kanske besökt någon gång, tillhörde en gång mig. Vi levde mycket lyckliga tillsammans och älskade varandra. Det hela var en riktigt förtjusande idyll, som man säger. Men så för några dagar sedan — det var ett strålande väder den dagen; himlen var blå och lindarna på Cirkustorget voro fyllda av fåglar, som med sitt glada kvitter hälsade sommarens ankomst — meddelade hon mig att hon inte älskade mig längre. Hon älskar nu en artillerilöjtnant i stället. Det är, som sagt, en mycket banal historia, men det hela har tagit mig ganska mycket i alla fall. Ty jag älskade Vaiva över allt annat.

Nu dricker jag igen. Så där, nu börjar jag känna mig litet yr, jag börjar känna litet yrsel, menar jag. Men nu skall jag i alla fall ta fatt på den så kallade röda tråden igen. Det lilla snöret har en viss benägenhet att gå av emellanåt.

Jo, det var ju så att Vaiva inte älskar mig längre och det var just anledningen till att jag gör det här experimentet nu. Ty skilsmässan från Vaiva har gjort, att jag inte längre har haft riktigt samma glada lust att leva, som

jag förr hade. Och därmed sammanhänger att jag finner det angenämare att vara berusad än nykter. Varför jag fann det vara en lämplig tidpunkt att utföra mitt lilla experiment. Jag slår alltså två flugor i en smäll. Hi!

Nu är över första halva — nej, halva första menar jag — halva första flaskan slut. Jag skall flytta fram Vaivas porträtt mera i ljuset och se på det. Vacker är du i alla fall, Vaiva. Ditt hår böljar som fjärd, som sakta smekes av en sommarvind, och dina ögon lysa som stjärnor. Som stjärnor — banalt uttryck, men det gör ingenting. Ack, aldrig mer skall dina ögons glans ökas av ett ord eller en smekning av mig. Eller dina ögon slutas av mina kyssar. — Det är en artillerilöjtnant, som har övertagit den uppgiften. Bah!

Ganska lustigt! Av en ren slump har jag råkat ställa porträttet så, att det helt och hållet döljer min lilla bordsklocka. När jag nu hör klockan ticka — tick, tick — utan att jag ser den, där den står bakom Vaivas porträtt, kan jag inbilla mig att det är hennes hjärta, som bultar...

Burr! Inte bli sentimental! Nu dricker vi igen. Skål, Vaiva!

Vad skall jag nu skriva om? Jag skall — —

— skriva om — — — Jag skall — — — eftersom jag skriver om vad som helst, som faller mig in, skriva om det, som ligger i min översta skrivbordslåda. Nu låser jag upp och drar ut den.

Jag är mycket slarvig; allt ligger huller om buller. Tidningsurklipp, anteckningsböcker, gamla brev och en revolver, som alltid ligger där. Laddad.

Vad är det här för ett urklipp? »Premiär på *De fem månarnas teater*». Och vad är det som är förstreckat här? ...»Vaiva Veino var som vanligt glanspunkten i den muntra revysoppan. Hennes glada leende och förföriska apparition . . .» Puh! Alltid Vaiva! Nu blir jag verkligen ond; jag vill ju inte tänka på henne mer. »Förföriska apparition». Det har recensenten förbaskat rätt i, i alla fall...

Nu river jag sönder urklippet, slår i ett glas igen, så är den första flaskan tömd och så titta vi ett tag på revolvern i stället.

En liten blänkande svart tingest. På kolven står graverat: »Made in U. S. A.» Jag har aldrig skjutit med den annat än för övning och nöjes skull. Men den kan ju vara bra att ha och kan väl alltid komma till användning någon gång. Kanske nu snart — — nej, vad pratar jag; usch, jag är ju inte full än!

Pang! Korken på flaskan numro två gick

i vädret, som skjuten ur en kanon. Jag skall ta ett par tre fyra glas i följd; det går för långsamt med den här berusningen. Ännu ett glas. Och så ett till.

Ah, gott! Mycket gott! Nu börjar jag verkligen må kanska bra. Och jag skall filosofera nu. Liv och död. Död och liv. Ha! Ha! Jag är en mycket stor filosof, som ni hör. Vad skall man egentligen leva för? Vara till för? Existera? När man har en revolver!! Och ens älskade har bedra . . . bedragit en! Uff!

Det är skönt att vila revolverpipan mot pannan. Det svalkar. Och det är liksom . . . hi . . . roligt, att fingra på avtryckaren. Nu har jag tryckpunkten. Trycker jag nu en liten liten aning till, så går skottet av. Men jag trycker inte lite till. Åtminstone inte nu . . .

Ett glas igen.

Nu tittar jag på Vaivas porträtt. Jag tror . . hon ser ond ut. Befallande ut. Du är full, säger hon. Lägg bort revolvern! kommenderar hon. Skall ske, löjtnant! — å, artillerilöjtnant! Det svider ändå in i märgen när jag tänker på dig. Att tän . . . tänka på, att . . . att du får kyssa henne, som jag har kysst! Famna henne, som jag har famnat! — Det är banalt! Bah, det känns inte mindre svårt för det! Fy fan, det gör så ont, så ont, när jag tänker på det . . .

Ännu ett glas; det är det enda som hjälper. Och du, Vaiva! Du, som tillåter detta! Som låter honom . . . och förskjuter mig . . . Du är san . . . sannerligen den mest föraktliga av oss alla tre. Du!! Åh, jag hatar dig! Jag hatar dig! — Jag har dåligt ölsinne, säger du. Jaså. Än du då! Som älskar en artillerilöjtnant! Som till på köpet inte vill gifta sig med dig. Han kan inte skada sin karriär vid armén, kantänka! Men din karriär! Den ger han så många som flyger och far . . .

Det är banalt det hela. Men jag skall inte skjuta mig. Då bleve det för banalt. Det skall vara måtta i allt. Utom i dryckjom.

Ett glas, två glas, tre glas!

Jag hatar dig Va . . . Vaiva! Hi, hi! Jag hatar dig så, som det bara är möjligt att hata. Hi, hi! Jag hatar, jag hatar, jag hatar, hatar, ha . . .

Jag skall skjuta dig, skjuta dig, skjuta . . .

Men mera vin först, så går det bättre.

Så, nu sätter jag revolvern för ditt bröst. Så. Och nu . . . Nu tar jag tryckpunkten. Inte darra på ha . . . handen. Så, nu trycker jag av Pang!!

*

En skarp smäll. Ett runt hål i fotografien. Uret, som stod bakom — Vaivas hjärta — krossat. Kulan fast i väggen.

2.

Ett slarvigt och ostädat rum. En byrå, ett skrivbord, en bokhylla, en bekväm länstol, en säng. I sängen ligger författaren John Hammel och halvsover. Han är en ung man med intelligent utseende, ser en smula ovårdad och förfallen ut; okammat hår och cirka tre dagars skäggstubb. — En vacker sommarförmiddag. Solen lyser in i rummet.

Dörren slås upp på vid gavel och författaren Herbert Remann kommer in. Han är en ung dandy; vacker, elegant och välvårdad.

»Morning John! Ligger du och drar dig klockan tolv på dagen! I detta härliga väder!»

Hammel (vaknar upp): »Vad i all värl . . . Hur kom du in?»

Remann: »När ingen öppnade, fast jag knackade så att mina nya handskar nästan spolierades, gick jag runt huset och fann ett öppet fönster på andra sidan. Jag klev in och här är jag.» (Drar av sig handskarna.) »Men så du ser ut! Är det fasoner av en gentleman i tjugonde seklet att se ut som en luffare från tolvhundratalet!»

H. (för handen över hakan): »Ja, jag är visst en smula orakad.»

R. (småleende): »Du är visst det.» (Drar

länstolen intill sängen och sätter sig.) »Men hör du John, vad menar du med att låsa in dig på det här sättet? Här ute i ödemarken. I fem dagar har din plats på Kalifenhov stått tom. Har du arbetat?»

H.: »Nej, det har jag inte. Men jag har haft tråkigheter. Ville vara i fred.»

R.: »Så, du har haft tråkigheter. Men det är just då man behöver sina vänner. Tur att jag kom. Att gömma sig alldeles ensam här uppe i den här dystra trakten! Granskogen skulle kunna göra mig melankolisk till vanvett på en enda eftermiddag.»

H.: »Men jag älskar dystra omgivningar. Och just nu passa de mig särskilt bra.»

R.: »Ja, jag vet. Och på teatern vill du alltid se sorgespel och aldrig komedier. En sorts smärtans vällust, eller vad? Ja, ja. En stor sorg, som bärs verkligt konstnärligt, kan vara riktigt angenäm. Kan ge ett eljest förfelat liv ett innehåll. Men då skall sorgen bäras med stil och känsla för vad som gör sig. Men inte så där som du. Orakad och okammad. Usch!»

H.: »Herbert! Skämta inte om allvarliga saker!»

R.: »Men herre gud, det är ju just allvarliga saker man ska ll skämta med. De andra

äro ju roliga ändå, så dem behöver man ju inte förbättra.»

H.: »Och dig k a n man inte förbättra!»

R.: »Naturligtvis inte. Och det är därför man aldrig skämtar om mig. Vore jag däremot en tungus, som du, så . . .» (Tänder en cigarrett. Reser sig och går fram till fönstret.) »Men, kära vän, jag kom egentligen för att meddela dig en sorglig nyhet . . .» (Får syn på skrivbordet.) »Men vad i herrans namn är det här? Så här ser ut! Nog visste jag att du hade originella infall ibland, men det här! En revolver, en sönderskjuten klocka, ett dito porträtt. Synd att glaset är så splittrat att man inte kan se vem det föreställer. Det är väl aldrig mig du roar dig med att skjuta till måls på?»

H.: »Nej, det är . . .»

R.: »Tyst! Säg ingenting. Jag gissar det nog ändå. Jag skall leka detektiv här . . . Och två tomma buteljer! Inte underligt att du ser så bakom ut i dag. John, vad hade du för dig i går kväll?»

H.: »Jag orkar inte förklara det. Lek detektiv du. Förresten ligger det några papper någonstans, som ger lösningen till det hela. Om du kan tyda hieroglyferna.»

R.: »Ja visst, här ha vi dem. Början ser inte så svårläst ut, men slutet; milde himmel,

det kan en egyptolog skriva sin doktorsavhandling på.» (Läser de första raderna.) »Men, hör du John, det är ju en utmärkt idé! Jag önskar jag hade haft den själv.» (Slår sig ner vid skrivbordet.) »Jag skall läsa ditt manus sedan. Nu skall jag titta på det här. Synd att jag inte har något förstoringsglas på mig. Det bör ju varje välsorterad detektiv ha.»

H.: »Jag har visst ett någonstans.»

R.: »Det gör detsamma. Jag har goda ögon. Men det här är verkligen intressant.» (Lutar sig bakåt och betraktar skrivbordet.) »I min egenskap av dramatiker, tillåtalas jag i högsta grad av det här. Skrivbordet är en s c e n förstår du. Och på scenen har utspelats ett t i n g e n s d r a m a. Mycket originellt. Pirandello skulle ge mycket för den idén. De uppträdande äro icke människor utan t i n g. Porträttet är styckets hjälte, eller» (ser på Hammel) »eller kanske hjältinna? Du rodnar. Tack. Alltså hjältinna. Revolvern är naturligtvis boven, det är klart det. En mycket elak herre. Så ha vi bipersonerna: två vinbuteljer, en klocka o. s. v. I sista akten skjuter den stygga skurken den undersköna hjältinnan, och i sorg över hennes tragiska död gråta de två buteljerna ut allt sitt våta innehåll . . . gråta in det i herr r e g i s s ö r e n s strupe! — Men, min kära vän, vad

är det med dig?» (Skyndar bort till Hammel.)

H. (har under tiden rest sig och stigit upp ur sängen. Han är likblek): »För guds skull, Herbert, sluta! Det är förfärligt, det du säger. Du anar inte hur förfärligt det är.»

R.: »Se så, lugna dig! Sätt dig! Hur är det med dig? Du måste vara sjuk.»

H.: »Nej, nej. Men, Herbert! Du talar om tingens drama och ett sådant har verkligen utspelats på skrivbordet i går kväll. Tingens drama, det är de rätta orden. Döda ting äro döda ting, jag vet det. Men, ser du, det finns något bakom tingen, och jag har hemska aningar . . .»

R.: »Kära John, vad det gläder mig, att du har hemska aningar, ty då kan du vara alldeles lugn. Aningar slå nämligen nästan alltid fel.»

H.: »Det finns något bakom tingen och bakom tingens drama finns ett verkligt drama . . .»

R. (reser sig och går bort till skrivbordet): »Det var ett förfärligt nonsens du pratar. Jag har aldrig hört på maken.» (Fingrar på den trasiga klockan.) »Men, det här var verkligen kuriöst! Klockan är visserligen massakrerad, men man kan i alla fall se vad den

stod på i — i dödsögonblicket — och det var halv tolv, ungefär samma tid, som . . .»

H.: »Samma tid! Gud i himlen! Detta är ohyggligt; allt är tydligt. Hör på, Herbert! Du kom för att tala om en sorglig nyhet. Du har ännu inte sagt vad det är, men det behöver du inte heller. Jag vet det redan, det vill säga jag anar det . . .»

R.: »Jag . . .»

H.: »Och så klockan! Den är beviset. Samma tid, sa du själv. Å, jag eländige! Jag har mördat henne! Hon är död! Jag vet det.»

R.: »Det här var förskräckligt! Vad är det du pratar? Du kan väl inte sitta i ditt hus här ute i skogen och skjuta folk, som befinner sig på flera mils avstånd inne i staden. Och vem talar du om förresten? Men, det är väl bäst jag läser dina papper nu, så att jag får klarhet i det här.»

(Samlar ihop papperen, som han läser under stigande förvåning. När han slutat lägger han dem ifrån sig med ett tvetydigt småleende.)

»Det här var verkligen egendomligt, John. Ett mycket egendomligt sammanträffande.»

H.: »Ett sammanträffande! Du kallar det ett sammanträffande! Men det är mer än så, det kan du vara övertygad om. Jag har inte trott på vidskepelse förr, men nu gör jag det.

Det finns dunkla sammanhang, som vi inte ana. Och den gamla romantiska idén om ett samband mellan porträtt och människa . . .»

R.: »Vill du vara vänlig och vara tyst en stund. Och låt mig nu äntligen berätta den sorgliga nyheten. I går . . .»

H. (jämrande): »Jag vet redan . . .»

R.: »Det vet du i n t e. John! I går kväll vid halv tolv-tiden — halv tolv, det är det som är det kuriösa; klockfragmentet visar ju den tiden — gifte sig Vaiva Veino med artilleri-löjtnant Brick. Löjtnanten blev helt oväntat kommenderad till andra ändan av landet, och beslöt sig därför att genast, i all hast, gifta sig med Vaiva. Han reser i dag. Det var nyheten, John.» (Småleende.) »Det där du skrev att han inte ville gifta sig med henne var alltså lite galet. Men det gör ingenting, det är bra i alla fall. Du kan lämna det till Illustrerade Veckobladet!»

H.: »Å, Gud vare lovad! Hon lever alltså! Hon lever!»

R.: »Tacka katten för det. Varför skulle inte hon få leva?»

H.: »Å, Herbert, jag kan inte säga hur lycklig jag är!»

R.: »Vad det gläder mig att du tar det så förnuftigt. Jag trodde i min oskuld att du skulle slita ditt mer än lovligt rufsiga hår i

förtvivlan över att din själs älskade gått och gift sig på annat håll. Men just så, som du nu gör, skall man ta emot ett sorgligt meddelande. Med ett leende på läpparna. Riktigt bra, John! Nästan konstnärligt! Bara du inte vore så orakad!

»Men nu måste jag tyvärr gå. Jag är tvungen att ta halv två-tåget till staden. Vet du vad du skall göra? Du skall ta ett bad, raka dig och äta frukost, så att du blir civiliserad igen. Sedan reser du in med fem-tåget och så träffas vi på Kalifenhov i kväll. Det är en ny kapellmästare, som dirigerar utmärkt. Adjö så länge. Skjut nu inte sönder fler saker med pistolen!» (Går).

(Hammel står en stund och stirrar slött framför sig. Går sedan fram till skrivbordet, där han nästan faller ner på stolen. Lutar huvudet i händerna. Reser plötsligt upp det och ser på föremålen på bordet): »Äsch!» (Stryker med högra armen rent bordet i ett slag. Allt ramlar klirrande i golvet.) »Så, nu har jag strukit ut alltsammans ur mitt liv.» (Stryker smeksamt det tomma bordet.) »Jag skall börja ett nytt liv. Börja arbeta igen och bli en lycklig människa . . . om jag kan . . .»

(Sitter en stund orörlig. Böjer sig därpå ner och letar i högen på golvet. Får tag i por-

trättet, bryter loss ramen, plockar bort glasskärvorna och tar ut fotografien, som, så när som på hålet efter kulan, är någorlunda oskadad. Håller upp den framför sig med vänstra handen och ser oavbrutet på den. Trevar med den högra i högen på golvet och får till sist tag i revolvern.)

»Vacker är du i alla fall, Vaiva. Ditt hår böljar som en fjärd, som sakta smekes av en sommarvind, och dina ögon lysa som stjärnor. Det är banalt det hela, men det känns inte mindre svårt för det!» (För revolvern till tinningen. Trycker av.)

GRÖNA STJÄRNAN

1.

Som en första aning om att hösten stod för dörren, susade vinden fram i boulevardernas lindar, den kvällen, och den kom bladen att dallra med ett olycksbådande rassel. Rännstenarnas spårvägsbiljetter och tomma cigarrettaskar rusade framåt i korta och plötsliga ansatser, hjälplösa offer för vindens nyckfullhet, och de elektriska båglamporna gungade sakta av och an. Skyarna jagade varandra i gatlopp över himlavalvet och de stjärnor, som syntes, voro icke många. Och än var månen skymd och än strålade den i full klarhet.

2.

Och Presidentvägen, stadens mest omtyckta promenadgata, var livligare än vanligt den kvällen, ty många av dem, som älska att flanera fram och åter över asfalten, hade det annalkande höstmörkret drivit tillbaka till

stadens ljus från landsbygdens enslighet. Damerna svepte sina sommarkappor tätare omkring sig och herrarna hade dragit överrockarna utanpå sina ljusa kostymer. Och *Arthur Weerden*, som denna kväll allvarligt funderade på att besöka *Den gröna stjärnan*, bar en dubbelradig, impregnerad regn-, res- och promenadrock av allra högsta kvalitet.

3.

Den gröna stjärnan — en av stadens många dansrestauranter — ligger vid slutet av Presidentvägen, några få kvarter före dess mynning i Regenttorget. Vintertid är restaurangen mycket besökt, men så här på eftersommaren är publiken ganska fåtalig. Några gäspande kokotter kringströdda här och var, ett halvt dussin ungkarlar och lika många gräsänklingar; det fyller inte mycket i en stor lokal. Och den larmande orkestern, vars ljud brukar blandas med sorl och skratt, bullrar nu spöklikt, när ekot nästan ostört får dansa runt salens fyra väggar. Och lamporna spegla sig i det blanka parkettgolvet.

4.

Arthur Weerden var tjugotvå år, hade ganska gott om pengar och ett lindrigt ar-

bete. Detta bestod nämligen i att han någon gång skrev en novell till en tidning och någon gång — ehuru mera sällan — funderade på att samla novellerna till en bok. Han borde alltså vara lycklig, men var det likväl icke. Varför? Svårt att säga; det fanns ingen yttre anledning, som hindrade honom att väcka sina medmänniskors avund genom att visa dem en lycklig uppsyn. Men »det finns hos människan en hemlig sorg, som ger henne avsmak vid allt och gör henne omättlig», har drottning Kristina av Sverige en gång sagt. Fanns det måhända några svarta gnistor av denna hemliga sorg i hans inre? Det är en fråga, som kräver en mer ingående behandling, men det vill synas, som om hans tanke att besöka Gröna stjärnan nu mognat till handling. Ty just nu tar rockvaktmästaren hand om hans mossgröna hatt, citrongula handskar och hans dubbelknäppta rock, som i själva verket är ett av den moderna skräddarkonstens underverk.

5.

Han rättade till sin halsduk, ordnade näsduken i bröstfickan på ett estetiskt tilltalande sätt och gick in i kaféet. Han beställde en cocktail och nickade åt en bekant, Rickard

Verleson, som satt och pratade med en rödhårig kokott. Därefter frågade Arthur sig vad han hade på Gröna stjärnan att göra; en fråga, som han inte lyckades tillfredsställande besvara. Därpå dansade han en tango med en flicka, som såg ganska söt ut.

6.

Medan saxofonerna kvedo, som vore de gripna av oändlig melankoli, talade Rickard Verleson, som måhända var en liten aning onykter, till den rödhåriga hetären och sade: »O, du min själs prinsessa, du är för mig sinnebilden av all kvinnlig ljuvhet och dina ögons glans är gränslös . . .» Varpå hetären svarade och bad honom, att han inte skulle vara någonting, som hon betecknade med ordet »noskig.»

7.

Tangon slutade. Arthur ledsagade sin dam till hennes bord, bugade sig och återvände till sin cocktail. När han sedan såg sig omkring, blev han henne varse, den kvinna, som sedermera skulle komma att bereda honom ångerns förödmjukelse. Hon satt ett par bord från hans och hon hade en vit klänning, hennes hy var vit och hennes hår var blekblont.

Hon såg ut så, att om han någonsin komme att använda henne i en novell, visste han sig vara ohjälpligt dömd att förfalla till banaliteten att kalla henne »damen i vitt». Men det fanns ingenting banalt hos denna kvinna. Vacker var hon knappast, men hon besatt i hög grad detta obestämbara något, man kallar charm. Hon såg ut att vara uppfylld av välvilja mot hela världen och hennes anlete formligen lyste av själsadel. Allt egenskaper som man mycket sällan finner hos kvinnor på ställen av det slag Den gröna stjärnan hörde till. Mitt emot damen i vitt satt en herre, som vände ryggen åt Arthur Weerden.

8.

Denne herre hade avlägsnat sig strax innan musiken spelade upp nästa nummer. Man spelade »Aconcagua» — en bra melodi — och Arthur bugade sig för den vitklädda. Hon gjorde en invändning, något om att hennes fästman kanske kunde bli ond, men då Arthur gjorde min av dra sig tillbaka, accepterade hon. Fästman, tänkte han, medan de dansade och växlade några likgiltiga ord, en flicka på Den gröna stjärnan med fästman! Men då han såg hennes ansikte, med dess

uttryck av nobel renhet, ångrade han sin misstanke, men uppgav den inte. Och medan musiken spelade med en hetsig intensitet, som förebådade slutackorden, såg han i sin fantasi denna kvinna i olika situationer. Han såg henne vandra över en solbelyst äng, med famnen full av prästkragar, han såg henne som mor med ett barn i sina armar, och till sist såg han henne som gammal, klädd i svart, med snövitt hår, och över hennes läppar lekte ett så milt och världserfaret leende. Han visste inte varför han såg allt detta, men när musiken slutade med ett ilsket trumpetvrål, erfor han ett styng av smärta inom sig, och när han åter satt vid sitt bord, drack han djupt ur sin cocktail, vars smak nu syntes honom bitter.

9.

Strax därefter fick Arthur syn på Verleson i en ställning, som kom honom att påfallande likna det berömda tornet i Pisa. Nu satte han sig i gång i riktning mot Arthurs bord och, ehuru hans väg ingalunda var den kortaste mellan två punkter, kom han likväl fram till sist. »Ett rus, ett rus, vad är det?» sade han. »Stumma makters spel med vår lika stumma hjärna. Vi gripas av en virvel lika sällsam, som den oss snärjer i vår första älskog.

Vi benådas med gudomlig klarsyn, men våra syner rivas sönder av Splittraren från underjorden. Vi gripas så av stora tankar, att den vacklar, världsbyggnaden, för vår inre skarpblick, och vi tro oss ha det stora SVARET i vår hand, men när vi vilja gripa det, det flyr, som antilopen undan papuanegerns pilar . . .»

»Ursäkta mig ett ögonblick», svarade Arthur och gick ut i korridoren. Därute var svalt och, med undantag av en vaktmästare, som satt på kläddisken och läste en tidskrift med grällt brokigt omslag, var det också tomt. Genom ett fönster syntes en jättelik poppel, av vinden krökt i en elastisk båge, och någonstädes långt bortifrån hördes en ångare tjuta. Men plötsligt spratt Arthur till vid ljudet av en röst, som hördes från en sidokorridor, en röst, som han kände igen. Han sökte i sitt minne och fann genast svaret; det var hon, damen i vitt, som talade:

»Käraste», sade rösten. »Var inte ond. Jag vet att jag borde ha sagt nej, men jag kunde inte, han såg så snäll ut. Förlåt mig. Om du vill skall jag aldrig mer dansa annat än med dig.»

Intet svar hördes, men när Arthur gick förbi sidokorridoren såg han en ung man med kolsvart hår, samme man, som förut setat vid hennes bord, och i hans famn såg han en

vit gestalt. Och den unge mannen lutade sig över den vitklädda och kysste henne. Arthur gled omärkligt förbi. Och han uppgav sin misstanke och ångrade den än mer. Ja, han tyckte nästan att han ångrade den så mycket, att det gränsade till det löjliga.

10.

På återvägen mötte han en vaktmästare, som bar Verleson över ena axeln. Hans vän snarkade ljudligt och såg ohjälpligt komisk ut. Vaktmästaren gav Arthur en blick, som tycktes säga: Hav ingen oro, den här är jag van att klara.

När han satt sig till rätta vid sitt bord och beställt en ny cocktail — Verleson hade druckit ur resten av den förra — återvände också den vitklädda vid den svarthåriges arm. Den unga flickan satte sig på sin plats, men icke så den andre — han gick återigen sin väg! En besynnerlig fästman, tänkte Arthur, som ideligen lämnar sin charmanta fästmö ensam, aldrig dansar med henne (trots att hon generöst erbjuder sig att dansa hela sitt liv med honom) men i stället går ut i pausen och kysser henne i korridoren!

Men nu började musiken igen, det var någon slags hemsk tam-tam-melodi till vilken

musikanterna sjöngo »Everybody ought to know dancing». Tvärs över lokalen såg Arthur den rådhåriga kokotten. Han beslöt att dansa med henne — den vitklädda var ju nu tabu — och han ville ha ersättning. Varför inte radikalt gå över från vitt till rött? Men när han kom fram till hennes bord, blev hon just bortsnappad av en annan och Arthur befann sig i stället öga mot öga med hennes bordskamrat, som inte var särdeles skön att skåda. Hon tog utan vidare åt sig den inbjudan, som gällt den andra, och därmed råkade Arthur ut för en av sitt hittills tämligen sorgfria livs svårare prövningar.

II.

Den unga dam, med vilken Arthur alltså skulle dela flera minuter av sitt liv, var, som sagt, inte särdeles skön. Nej, hon var tvärtom så uppseendeväckande ful, att det var förvånande att portieren släppt in henne. Om han skulle likna henne vid någonting, så skulle det nog vara en urskogsapa eller en bulldogg, nej, inte en bulldogg, men däremot en urskogsapa, det passar bra. Hennes framträdande käkparti och breda vulgära mun formligen utstrålade dumhet, och hennes armar! Böjda och knotiga, som vore hon van att i

vardagslag hänga på krokig arm i trädgrenar. Och den oförställda förvåning, som hennes stora blanka ögon utstrålade, när hon trodde sig uppbjuden, var verkligen rörande. Ögon tala ju sitt eget språk och dessa ögon sade tydligt: »Det är inte möjligt, det är inte sant att jag är uppbjuden!» (Och det var det ju strängt taget inte heller.)

Han dansade i alla fall med henne, men det blev en sannskyldig danse grotesque. Hon dansade fruktansvärt illa, högg med sin lediga arm ett kloliknande tag i hans axel, och medan de stretade fram över golvet tänkte han, att han måtte vara mycket hjärtlös, som så snabbt kunde precisera sin aversion mot henne i apliknelsen. Men en sådan dans! Och vid en blick på sin armbandsklocka fick han klart för sig, att det till på köpet var sista dansen; hans martyrium skulle följaktligen vara minst dubbelt så länge som en ordinär dans. Han kom att tänka på en teckning, som han sett någonstans: balhjälten, efter döden dansande kankan med en djävulinna. Nej, nu var han hjärtlös igen!

Men någon gång skulle det väl i alla fall sluta. Gång på gång återtogs den idiotiska refrängen: »Everybody ought to know dancing». Då kom han för första gången att kasta en blick mot orkestern och — att han inte

anat det förr! — kapellmästaren var den svarthårige!

12.

Så enkel var alltså förklaringen till att den vitklädda blev så försummad av sin fästman och till hennes närvaro på Den gröna stjärnan. Var hade han haft sina tankar, som inte redan förut slutit sig till att den svarthårige tillhörde orkestern?

Men nu upptogos hans tankar av ett intressantare fenomen. Dirigenten där framme stirrade oavbrutet på honom med hetsiga och flammande blickar. Aha! Sydlänning! Svartsjuka! Och för så lite till och med, det var förfärligt, stackars lilla, vita flickebarn! Å nej, det var nog inte farligt, hennes mildhet och godhet skulle nog snart uppfostra honom. — Men varför kände han sig så beklämd? Han hade på något obegripligt sätt en känsla av att han verkligen kränkt denna kvinnas vita renhet.

Då var det han gjorde en förfärlig upptäckt. Han och urskogsapan voro de enda dansande i hela lokalen! Man tittade på deras besynnerliga dans från alla håll! Och musiken som aldrig slutade. — Herre Gud, var hade han nu sina tankar igen — det var ju självklart att musiken aldrig skulle sluta (med en lindrig

överdrift). Denna fruktansvärt förlängda dans, säkerligen den längsta i etablissemangets historia, var den svartsjukes hämnd, naturligtvis. En raffinerad hämnd, i sanning!

Arthur skulle ju kunna avbryta dansen på ett fint sätt, men han ville det inte. Han kände sig verkligen ynklig och erfor ett behov av att omedelbart börja uppfostra sig själv; början skulle han göra med att uthärda detta syndastraff, som på sätt och vis tycktes honom rättvist. Och måhända, tänkte han, måhända kommer hon, den vita, att högakta mig en liten smula därför.

— — —

Och så tog dansen slut till sist. Han ledsagade urskogsapan till hennes plats, bugade sig korrekt för henne, uppsökte sitt bord, betalade och gick ut till garderoben. Men han kände sig fruktansvärt eländig, och när han fått på sig sin rock, hade han till och med en känsla av att han var löjlig i detta den moderna skräddarkonstens underverk.

13.

Det hade blivit kyligare ute, var nu nästan vindstilla, och kalla stjärnor tindrade på en djupt mörkblå himmel. Presidentvägen var fortfarande livlig, det var den tiden, då teat-

rar och restauranter tömdes. Automobiler rusade fram, signalerande i alla tonarter, fullsatta spårvagnar och omnibussar bildade en rörlig mur i gatans mitt, tidningspojkar ropade ut de sista kvällsupplagorna.

»Det här oväsendet är verkligen avskyvärt», tänkte Arthur. Men så var det som om någon felkrökt vindling i hans hjärna slätades ut och han märkte då, att det buller, som han plågades av, var inom honom, och gatularmet förnam han åter, som sig bör, som något rent yttre vilket ej angick honom. — Men i hans hjärna dunkade i ett sträck den gräsliga refrängen »Everybody ought to know . . .» invävd i ett mixtum av andra melodier. Verlesons dumma prat surrade som text till denna rysliga musik och oavbrutet såg han urskogsapans fula ansikte framför sig.

»Varför», tänkte han, »varför är man inte herre ens över sin erinringsförmåga? Och varför minns man företrädesvis det oangenäma, som man helst skulle vilja glömma?» Hur overklig och drömlik tycktes honom inte nu efteråt den vitklädda, och hur gärna skulle han inte vilja minnas henne. Men ack, inte ens med den största ansträngning förmådde han framkalla hennes bild för sin inre syn. Den andra däremot, så brutalt verklig hon

var! Han kände ännu hennes klolikrande grepp kring sin axel.

Han vek av in på en liten tvärgata, som förde honom till hamnen. Det var lugnt och stilla därnere, lyftkranarna och de väldiga ångarna avtecknade sig som gigantiska spökskuggor mot stjärnhimlen. En båt som förde brasiliansk flagg, hade upplyst underdäck och en besynnerlig melodi, spelad på dragspel, trängde ut därifrån.

»Varför», fortsatte han sin tankegång, »varför känner jag mig så beklämd och eländig, som om jag hade burit mig illa åt? Jag förorsakade ju förstås den vitklädda obehag, men så farligt var det väl inte, han kysste ju henne efteråt. Och jag hade onda tankar om ursk . . . om den andra, men det var väl inte heller så oerhört. Nej, djupare måste orsaken sitta!»

Han gick fram till kajranden och stirrade ner i vattnet, som var tjockt och gyttjigt av olja och smuts. Men mitt i en regnbågsfärgad oljefläck syntes reflexen av ett fyrljus, som tändes och släcktes, tändes igen och släcktes.

»Alltså», sade han alldeles högt för sig själv, men besinnade sig genast igen, »alltså måste det väl vara så, att de motgångar jag råkat ut för denna avskyvärda kväll, har

väckt till liv ett allmänt missnöje med mig själv och min onyttiga dagdrivartillvaro». Och medan han stod så, stödd på sin käpp, och stirrade ned i vattnet, tänkte han samtidigt på, att han aldrig, hur bekymmersamt hans liv än skulle komma att bli, skulle kunna begå självmord. Och på samma gång tänkte han, att det är bra besynnerligt, att man kan tänka på två saker på en gång.

Då fick han plötsligt ett slag på axeln, som var så kraftigt, att han var nära att falla i vattnet. Han vände sig om och såg en bredaxlad svart figur med ett sotigt, leende ansikte.

»Gör det inte, unge man», sade den svarta gestalten. »Gör det inte. Ni kommer att ångra er efteråt. När ni ligger där och plaskar och märker att kajkanten är för brant att komma upp för, då kommer ni att ångra er. Var så säker, jag talar av egen erfarenhet.»

»Jag skulle inte . . .»

»Nog kan det vara djäkligt ibland med ett och annat, flickor och pengar och annat med, men leva det vill man nog ändå. Visst önskar jag att jag vore död ibland, när jag stått och skyfflat en hel dag — jag är eldare, förstår ni — men när arbetet är slut, då lever man upp igen. Och visst finns det mycket att glädja sig åt här i världen. Brännvin, fruntimmer och biffstek, det är tre saker, som jag sätter

stort värde på. Och när jag har gjort min plikt och skyfflat min kol, då tycker jag att jag har rätt att roa mig.»

»Tack», svarade Arthur allvarligt. »Jag skall inte göra det, det lovar jag.» Han räckte fram sin hand, och när han kände den vila i den andres grova och av mödor valkiga näve, förstod han ett ögonblick hur oändligt främmande allt verkligt arbete var för honom. Det var två skilda världar, som möttes i ett handslag.

14.

Arthur gick vidare utmed kajen.

»När man har skyfflat sin kol», upprepade han för sig själv. »Det var ett ord åt mig det. — Vad är det egentligen för slags liv jag lever? Jag flanerar och roar mig och skriver en smula någon gång, när jag inte har någonting särskilt att göra. Det är inte ett liv för en man, men jag skall bli bättre och börja arbeta på allvar. Arbete är ett bra medel mot den hemliga sorg, som ger en avsmak vid allt.» Och han hejdade en taxameterbil, som passerade förbi.

När han kom hem skrev han följande rader i en bok, som han använde till smärre anteckningar: »Tack urskogsapa, kvinna i vitt och man i svart, för att ni, medan ännu

min ungdoms stjärna lyser hoppfullt grön, ha lärt mig inse att jag är en flabb.»

Därpå gjorde han i ordning ett bad åt sig, men han var så trött att han somnade i badkaret. Och han sov tills vattnet svalnat så, att dess kyla väckte honom.

15.

Vi ha oss icke bekant huruvida Arthur Weerden blev en bättre människa eller ej. Men vi veta, att en förmiddag i november — det var en sådan där avskyvärd grå-gul-svart snöslaskdag, då man gärna vill förströ sig med en mera ovanlig sysselsättning — beslöt han att göra en novell av episoden Den gröna stjärnan, som ännu rätt ofta upptog hans tankar, och han började sålunda: »Som en första aning om att hösten stod för dörren, susade vinden fram i boulevardernas lindar, den kvällen, och den kom bladen att dallra med ett olycksbådande rassel . . .»

När han hunnit så långt, avbröt han sitt arbete, tände en cigarrett och försjönk i drömmar. »Varifrån», tänkte han, »varifrån har jag fått denna olycksaliga lust att skriva vackra ord utan mening?» Och han stirrade ut genom fönstret, upp mot himlen, som var avskyvärt grå.

»Vackra ord utan mening», upprepade han för sig själv, och rev sönder det skrivna.

ETT FALL AV RELIGIOSITET

Jag hade bara träffat filosofie doktor Edvard Jirish en gång förut, och det helt flyktigt. Det hade i alla fall varit tillräckligt för att jag, liksom alla han kom i beröring med, skulle frapperas av hans minst sagt egendomliga utseende. Men jag erinrade mig honom inte så, att jag skulle kunna beskriva honom; jag mindes egentligen bara hans brinnande munkögon. Och så kom jag ihåg det, som genast slog mig, nämligen den absoluta omöjligheten att bestämma hans ålder. Var han trettio, femtio, eller kanske sjuttio år? Det var verkligen omöjligt att våga en gissning därvidlag. Jag tror det var det, som gjorde att hans hela uppenbarelse verkade en smula skrämmande; han såg ut som en magiker, en hypnotisör. Varifrån hade han förresten sin doktorstitel?

När jag nu en eftermiddag i juni gick mellan borden på Stora Djurträdgårdens terrass, för att söka mig en lämplig plats att njuta en halvbutelj vin och en nyutkommen bok på, mötte jag plötsligt Jirish. Jag kände genast

igen den långa skrangliga figuren, det gulaktiga, skrynkliga och ändå ungdomliga ansiktet och de alltjämt lika brinnande, djupt liggande ögonen. Trots att jag egentligen mycket gärna ville göra den märkvärdige mannens närmare bekantskap, låtsade jag instinktivt att jag inte såg honom, och vände mig åt ett annat håll. Men till min förvåning kände han igen mig, gick rakt emot mig och hälsade mycket artigt.

Han föreslog att vi skulle dricka ett glas tillsammans och jag accepterade med glädje, samtidigt som den obestämda rädsla, jag förut känt för honom, återkom.

Vackra sommarkvällar är denna terrass en utmärkt tillflyktsort. Därnedanför låg staden, övergjuten av eftermiddagssol, och en flygmaskin kretsade högt uppe i stora cirklar, surrande som en jätteinsekt. På sandgången promenerade två granna påfåglar med löjligt gravitetiska steg.

Doktorn fick syn på min bok, »Naturfolkens religiösa tro», och därmed var ämnet för vårt samtal givet.

»Ni är intresserad av religiösa problem», frågade han.

»Ja», svarade jag.

Den största av de två påfåglarna flög med ett litet kokett skri upp på marmorbalu-

straden och såg sig sedan triumferande omkring.

»Religion», återtog doktorn, »det är en besynnerlig sak. Att en människa kan pressa in sin uppfattning om de så kallade yttersta tingen i bestämda former och under givna benämningar, det är ganska egendomligt. Jag skulle aldrig kunna det. Men den religiösa känslan kan jag mycket väl förstå.»

Han gjorde ett uppehåll, som om han väntade att jag skulle säga något. Men jag kunde ingenting säga. Jag kände en slags egendomlig respekt för mannen, och denna respekt förlamade min tunga. Hans ansikte belystes just nu av solen och jag kunde inte låta bli att se på det. Överallt genomdrogs huden av små fina rynkor, men dessa överkorsades av stora, markanta och litet slappa drag. Och så de stora, glasartade ögonen med denna eld innanför. Var han vad italienarna kalla en jettatore? Nej, det tror jag knappast, det var inte bara ondska, som brann i dem.

»Jag kan mycket bra förstå den religiösa känslan», upprepade han, då jag inte begagnade mig av det tillfälle att tala, som han så artigt erbjöd mig. »Det vill säga bara den religiösa känslan sådan som jag själv har erfarit den. Jag har många gånger haft en oerhört stark känsla av att ont och gott i

mitt liv måste väga jämnt, ta ut vartannat, innan jag dör. Att detta är en nödvändighet för min själs välfärds skull.»

Hans ansikte belystes nu av den sjunkande solen från sidan. Huden blev då kopparfärgad och verkade stel. Han såg konserverad ut, som en mumie, som om han skulle kunna fortvara så, oförändrad, hur länge som helst.

»Vid ett tillfälle», fortsatte han, »blev denna känsla en övertygelse och då räddade den mitt liv.»

Åter gjorde han en paus, som om han väntade att jag skulle säga något.

»Ni vill visst gärna berätta något», sade jag. »Varför gör ni inte det?»

Med dessa ord ville jag ge honom intryck av att jag inte alls var särskilt angelägen om att höra hans berättelse. Jag förstår inte varför jag gjorde det, då jag i själva verket mycket gärna ville höra den. Men han låtsades inte märka min ohövlighet.

»Då räddade den mitt liv», upprepade han. »Och det är om det jag vill berätta. Jag tror det är av ganska stort intresse, ty det jag då erfor är säreget. Jag tyckte att jag då kom den religiösa känslans väsen inpå livet.»

Doktor Jirish satte sig bekvämt tillrätta och började sin berättelse.

»Allt ifrån mina tidigaste bardomsår har

jag hyst en gränslös avsky för alla slags kroppsliga lidanden. Jag minns att jag en gång, som liten pojke, råkade få se en gammal gravyr i en konsthandels skyltfönster, en gravyr, som jag sedan önskade att jag aldrig fått se. Den föreställde en tortyrscen och konstnären hade inte sparat på ohyggliga detaljer. I tre dagar efter det jag sett den mådde jag bokstavligen illa; jag gick ständigt med en dålig smak i munnen. Men ändå kunde jag inte låta bli att gå och se på den igen, och också den gången blev resultatet detsamma. Ungefär vid samma tidpunkt skulle en av mina anhöriga opereras för någonting och operationer blev därför ett dagligt samtalsämne i hemmet. Jag led förfärligt och i åratal efteråt plågades jag av en fix idé: jag var förutbestämd att en gång bli opererad och då skulle jag plågas som mannen på gravyren. När jag blev äldre brukade jag ofta säga: Hellre stora sorger än svåra kroppsliga lidanden; själsliga lidanden kunna ha något romantiskt över sig, men fysiska smärtor äro så brutalt påtagliga och omöjliga att fördra.

»Men när så ödets slag en gång drabbade mig mycket hårt (det är likgiltigt vari detta bestod), fann jag att jag inte heller kunde bära en stor sorg. Åh, har ni någonsin haft en stor sorg? Det är något fruktansvärt. Romantiken

finns där bara när sorgen inte är äkta. Men annars: en malande, aldrig vikande tryckande känsla över bröstet, en känsla som verkar förlamande och berövar en sömnen. Det liknar mycket ett organiskt ont. När detta varat i två månader kunde jag inte bära det längre.

»Jag kunde inte härda ut. Det skulle vara starkare virke till det, än det som fanns i mig. Då återstod mig ingenting annat än att beröva mig livet, och jag beslöt att göra det. — Det vill säga, jag tänkte egentligen bara att jag skulle kunna göra det. Ser ni, jag hade länge förvånats över att jag, och, som jag antagligen med rätta förmodade, också alla andra, hade två slags tankar. Jag frånräknar nu de tusentals olika strötankarna om likgiltiga ting. Vi ha då dels vanliga hyggliga tankar, som i regel äro avsedda att leda till handling. Men vi ha också ett slags illegitima tankar, som vi icke ge officiellt erkännande som riktiga tankar. Förfärliga tankar, som kunna vara både brottsliga och perversa. Men en hygglig människa tänker bara att 'så skulle jag kunna tänka, om jag inte vore så förträfflig som jag är'. Det sätts liksom inom parentes i hjärnan. Då tänka vi i alla fall dessa saker! Men tankarna leda i regel inte till handling, däri ligger skillnaden. När nu självmordstanken dök upp hos mig, var den en sådan

icke erkänd tanke. Men när jag gjorde mig reda för detta tyckte jag att det inte borde vara så. Hos en man borde inte en sådan dubbelhet i tankelivet få finnas. Och då jag ville förneka att den fanns hos mig, tvingade jag mig att erkänna denna tanke, som en sådan på vilken handling borde följa. Och då jag dessutom verkligen inte kunde härda ut längre, så blev det allvar av. — När jag nu skulle dö var jag naturligtvis mycket mån om att få göra det så smärtfritt som möjligt. Men min hand, som förde revolvern till tinningen, darrade. Och när jag vaknade mellan vita lakan i ett sjukhusrum med vitkalkade väggar, förstod jag, att jag inte var i de döda skuggornas dal, där ju allt borde vara svart och icke vitt.»

Doktor Jirish tömde sitt glas innan han fortsatte. Han tog av sig sin hatt och lade den bredvid sig. Jag såg då att han hade gråstrimmigt hår. Men det var ungdomligt strävt och motspänstigt. Jag tyckte att han såg gammal ut, men så som en ung man, som ser äldre ut än han är.

»Jag blev räddad åt livet, men jag fick köpa min räddning dyrt. Nu kom, med obeveklig logik, det som jag i hela mitt liv fruktat mest av allt. Ohyggliga kroppsliga smärtor. Kval utan namn. — Jag trodde att jag skulle dö

i dessa smärtor. Läkarna trodde det inte, de visste det. Jag var ett av dessa fall, som man litet emellanåt kan läsa om i tidningarna, där patienten, dödsdömd av läkarna, till deras förvåning och, jag hade så när sagt, förargelse, som genom ett under plötsligt repar sig och sedan blir fullständigt frisk. Läkarna kunde inte förklara fenomenet. Men jag kan det!

»Det var en tanke som räddade mig. Denna känsla av att ont och gott före döden måste väga jämnt, som jag redan talat om, blev nu när jag skulle dö till visshet. Det var nödvändigt för mig att det onda jag gjort eller tänkt måste uppvägas genom motsvarande av godo, eller också måste det sonas med lidanden. För min själs välfärds skull. Jag förstod nu, att det inte varit en slump att jag i det avgörande ögonblicket darrat på handen. Nej, det hade sannerligen sin mening! Jag vet att det skedde för att lidanden skulle beredas mig som försoningsoffer, innan jag lämnade ljusets och färgernas värd.»

Han tystnade och såg ut över terrassen. De båda påfåglarna voro borta.

»Har ni då gjort så mycket ont», frågade jag. Ögonblicket efter tyckte jag att min fråga lät enfaldig.

»Jag har en gång begått ett brott. Kunde

ni konsten att läsa i en människas ansikte, så skulle ni kunna tyda den här linien», svarade han och lät ett finger följa ett veck invid näsroten. »Jag vet dagen när denna fåra kom till.

»Men det var inte det jag skulle tala om. Det var om tanken, som räddade mitt liv, jag skulle berätta. — Ser ni, när jag nu fått visshet om detta, att mina lidanden hade en bestämd mening, då greps jag av glädje. Jag gladde mig åt att få betala den skuld, som så länge tryckt mig. Och jag bar mina plågor med något av de gamla martyrernas segerfröjd. Men på så sätt blevo plågorna inte så svåra, som de egentligen skulle ha varit.

»Nu kanske ni förstår det, som läkarna inte kunde fatta. Jag kunde ju helt enkelt inte dö nu! Därför att mina kval hade av martyrglädjen blivit lindrade så, att de inte längre räckte till att betala min stora skuld med. Därför var det jag blev räddad! För att livet skulle få skänka mig nya lidanden, med vilka jag skulle kunna köpa mig rätten att dö i frid.»

Solen hade gått ner. När jag nu betraktade doktor Jirish, tyckte jag att han såg ung ut, men så som en äldre man, som ser yngre ut än han är.

»Däri», sade han, »har jag tyckt mig finna

något av religionens verkliga väsen. Men det är farligt att komma underfund med detta! Inte att, som ni, bara höra det berättas, men att u p p l e v a det, det är farligt. Vid flera tillfällen sedan den gången har det hindrat mig att dö. Ja, jag grips ibland av en underlig fruktan att jag aldrig kommer att dö! Det finns stunder då jag tror, att jag likt en ny flygande holländare, en ny Ahasverus, kommer att i tid och evighet irra omkring på jorden. Jag är mycket gammal nu.»

Sedan han sagt detta satt han en stund och stirrade rätt framför sig. Så räckte han mig utan ett ord handen till avsked och gick.

Och när jag såg den besynnerliga, skrangliga figuren lämna Stora Djurträdgårdens terrass och försvinna i folkvimlet, kunde jag inte låta bli att tycka, att det var något overkligt över honom.

*

Edvard Jirish var en egendomlig man. Han har aldrig utgivit några skrifter (jag har förgäves sökt efter hans doktorsavhandling) och han har inte heller, mig veterligt, utövat någon annan offentlig verksamhet. Men ändå uppnådde han en viss grad av ryktbarhet. Vid ett par olika tillfällen ha tidningarna

sysselsatt sig med honom och, som bekant, har detta särskilt varit fallet nu efter hans plötsliga bortgång. Jag har därför trott, att denna redogörelse för min samvaro med honom, som ägde rum icke långt före hans död, skall kunna påräkna ett visst intresse från allmänhetens sida. Därmed vill jag visst inte säga, att hans i mitt tycke väl spetsfundiga och om en ordlek påminnande uppfattning av »religionens väsen» skulle ha något större värde. Men jag fick osökt hans berättelse i tankarna, när jag fick meddelandet om hans död. Enligt tidningarna hade han fått en knuff av en spårvagn och ramlat i gatan. De ådragna skadorna voro emellertid ytterst obetydliga och han kunde själv bege sig till ett närliggande sjukhus för att bli förbunden. Men medan en sjuksyster sysslade därmed, segnade han plötsligt till golvet och en halv minut senare hade hans hjärta för alltid upphört att slå.

En tillstädeskommande läkare kunde ingenting göra och stod lika frågande, som en gång hans kolleger vid hans plötsliga tillfrisknande. Det roar mig nu, att dra ut konsekvenserna av det, som doktor Jirish berättat för mig. Då kan man förklara hans död genom att antaga, att mannen vid tiden för olyckshändelsen händelsevis uppnått fullstän-

dig frid i sitt inre, att »ont och gott» hos honom då vägde alldeles jämnt. Om detta var fallet, borde han följaktligen då vara så väl förberedd på döden, att den lilla knuffen från spårvagnen kunde räcka som dödsorsak.

Men naturligtvis tror jag inte att det nödvändigtvis förhöll sig så. Jag tillmäter min hypotes endast ett visst kuriositetsvärde.

ETT RELATIVT DRAMA

De agerande: Poeten, Einsteinianen, Filosofen och Ingenjören. I en järnvägskupé. Rökare. (Spottning på golvet förbjuden.)

Poeten: »En märkvärdig tid vi lever i. Den märkligaste av alla tider. Här sitter man och har det bra, medan ett ständigt växlande landskap glider förbi kupéfönstret. För att inte tala om att man kan få flyga nu också!»

Einsteinianen: »Där sa ni det också! Ser ni, jag har tänkt på en sak. I hundratals romaner, där en järnvägsresa skildras, står det ungefär så här: Han betraktade landskapet, som susade förbi. Men aldrig har jag sett att det står: Han betraktade landskapet, som han eller tåget susade förbi.»

Filosofen: (Sitter tyst och tänker.)

Poeten: »Ja tänk, det där ni sa om landskapet. Det är rätt egendomligt, ty faktiskt är det ju det rätta, att säga att han eller tåget susade förbi landskapet, fast ingen människa uttrycker sig så. Det är ju han, som susar förbi landskapet och inte landskapet, som susar förbi honom. — Men vad är det, som smäl-

ler så där? Det är verkligen gränslöst obehagligt.» (Det smäller.)

Einsteinianen: »Nej, visst inte. Visst inte. Det ena är i själva verket inte rättare än det andra. Ser ni — det är Einstein det där. Det är Einstein. Allt är relativt. Rörelsen är relativ. Man kan lika gärna säga att jorden rör sig i förhållande till tåget, som tvärtom.»

Filosofen: »Vad kan det vara som smäller så där?»

Ingenjören: (Sitter tyst. Kliar sig i skallen.)

Poeten: »Det gör detsamma vad som rör sig. Det rör mig inte. Landskapet är vackert i alla fall. Underbart vackert. Se, den där björkdungen, som dansar förbi därborta, iförd sin luftiga vårgrönska! Skönheten är allt!»

Einsteinianen: »Nej då! Visst inte. Skönheten är inte allt. Ingenting är absolut vackert, endast relativ skönhet existerar. Ett tings skönhet är beroende av de omständigheter vari det befinner sig. Och av de omständigheter vari iaktagaren befinner sig. — Usch, vad det där smällandet är irriterande.»

Filosofen: »Jag sitter och tänker på en sak. Jag har läst oerhört mycket filosofi. Men jag kan ändå inte fatta någon ståndpunkt i filosofiska spörsmål. Alla filosofiska riktningar smälla lika högt för mig. Eller lika lågt.» (Det smäller.)

Ingenjören: (Sitter tyst.)

Poeten: (Till E.) »Det finns absolut vackra ting. Den här skogen vi nu fara igenom är absolut vacker.»

Einsteinianen: »Det där ni sa, herr filosof, att ni inte kan fatta någon ståndpunkt, det förstår jag. Det är Einstein, ser ni, det är Einstein. Ingen filosofi är sann. Sanningen ligger någonstädes mitt emellan. Det vill säga den relativa sanningen. — Men vad kan det vara som smäller?»

Filosofen: »Ja, vad är det månne som smäller?»

Ingenjören: »Jag skall säga er, mina herrar, vad det är. Det är . . .»

Poeten: (Avbryter.) »Herr Relativist! Det finns absolut vackra saker. Floden, som vi skymta därborta och snart passera över, är absolut vacker.»

Einsteinianen: »Säg oss, herr ingenjör, vad är det som smäller?»

Filosofen: »Ja, herr ingenjör . . .»

Ingenjören: »Anledningen . . .»

Poeten: »Skönheten är . . .»

Einsteinianen och Filisofen: »Herr poet, var vänlig och var tyst!»

Ingenjören: »Anledningen till detta ideliga smällande är ett fel på hjulparen inunder oss. Sådana fel inträffa någon gång, ehuru

de äro sällsynta. Felet är allvarligt. När som helst kan hjulen rulla av sin axel och en katastrof inträffa.»

Poeten: »Gud i himlen! Någon måste dra i nödbromsen!»

Einsteinianen: »Fan i helvete! Någon måste dra i nödbromsen!»

Filosofen: »Någon måste dra . . .»

Ingenjören: »Men, mina herrar, jag vill påpeka en sak. Missbruk åtalas. Och det kan hända att hjulen sitta kvar, och i så fall är det missbruk att dra i bromsen. Men det är nog bäst att göra det i alla fall. Herr poet, ni sitter närmast. Var god och drag i bromsen.»

Poeten: »Jag har ont i handen. Herr relativist, var god . . .»

Einsteinianen: »Jag kommer så illa åt. Herr filosof, hav vänligheten . . .»

Filosofen: »Jag är så gammal. Jag orkar nog inte. Herr ingenjör, vill ni kanske . . .»

Ingenjören: »Det är tydligen så att ingen av oss vill påtaga sig ansvaret att dra i nödbromsen. Jag föreslår att vi dra lott.»

De dra lott. Under tiden passerar tåget bron över den av poeten omtalade floden. Mitt på bron gå hjulen av och tåget faller i vattnet. — Efter en stunds kaos finna vi poeten och einsteinianen kringplaskande bredvid varandra i floden.

Einsteinianen: »Ni påstod, herr poet, att denna flod var absolut vacker. Jag vill dock hålla före, att under vissa omständigheter har man svårt att uppskatta dess skönhet. Till exempel när man håller på att drunkna i den.» (Drunknar.)

Poeten doppar för ett ögonblick ner huvudet i vattnet. Sticker aldrig upp det igen.

Läsaren: »Det här är ju löjligt! Då var det ju inte för ett ögonblick, när han aldrig kom upp igen.»

Jag: (som skrivit detta.) »Min käre läsare! Jag skall nu berätta något för dig. Långt, långt bort i en mörk skog finns ett stort, stort berg. Varje år kommer en liten fågel och hackar bort ett milligram av berget. När hela berget är borta har ett ögonblick av evigheten förgått. Därav förstås att även ögonblicket är ett relativt begrepp.

Alltså kan man, om man vill (och det vill jag) anse den tid poetens huvud befann sig under vattnet vara ett ögonblick. Ty även floder och skelett äro förgängliga.

Saken är nämligen den, min högt älskade läsare, att allting är relativt. Konstigare är det inte.»

0,33 . . .

De yttersta orsakerna till min olycka? När det gäller att finna dem, faller det sig, liksom i varje annat fall liknande mitt, naturligt att fråga: är den släkt jag tillhör degenererad? Och på den frågan måste jag tyvärr — men också med glädje! — svara ja. Visst är den degenererad, det är inte tu tal om den saken.

Men var så god och lägg märke till att det finns två slag av degeneration. Det ena yttrar sig bland annat i dumhet, slöhet och brist på intresse för allt, utom det egna välbefinnandet, och stundom till och med även för det. Det andra slaget återigen kännetecknas — ehuru naturligtvis uttryck för det förra slaget samtidigt kan förkomma — av större intelligens än den vanliga, ett finare utvecklat, men också ömtåligare nervsystem än mängdens och en utpräglad läggning för spekulationer av allehanda slag. När det alltså icke är uteslutande med smärta, utan också med stolthet, jag konstaterar det faktum att jag är degenererad, så torde det vara klart att jag anser mitt fall övervägande höra till det

senares område. Min farfar försökte i årtionden att konstruera ett perpetuum mobile och min onkel blev vansinnig av fruktlösa försök att framställa dessa färger, som ingen människa någonsin sett, ehuru de bevisligen existera! Och min syster — men nej, det är en alltför tragisk historia, och de redan anförda exemplen äro tillräckliga. Nu till saken.

Mitt namn är Erhard Gent. Jag är vansinnig och vistas därför för närvarande å hospitalet i Glenningen. Jag bebor rum n:o 16, ett litet vackert rum, med blå tapeter och en mjuk golvmatta, möblerat med vackra mahognymöbler. Min ålder är trettiofem år och min sysselsättning, innan min hjärna blev sjukligt angripen, var vetenskapligt arbete. Men nu är det slut därmed, jag kan aldrig mer utföra någonting betydande. Jag är för all framtid en bruten man.

Måhända förefaller det er märkvärdigt att jag, som är vansinnig, så klart och redigt kan tala om dessa saker. Men det är inte så underligt; litet emellanåt har jag nämligen perioder, då jag så gott som helt är mig själv igen, och för närvarande, då jag skriver detta, är jag i en sådan period. (Hade jag författat det under någon av mina svåra stunder, skulle det sett betydligt annorlunda ut.)

Nå, varför skriver jag nu detta? Jo, det är så sant, jag skulle ju försöka utreda mitt vansinnes orsaker.

Det har framkastats en hypotes, av vad värde kan jag ej avgöra, att vansinne, det vill säga en viss sorts vansinne, skulle vara överintelligens. Jag tror att mitt vansinne är av den sorten.

Jag har frågat min vårdare och gode vän, Georg Brem, hurudan jag är under mina anfall. Han svarade, att jag talar oavbrutet och försöker redogöra för något mycket invecklat. Jag lägger ner all kraft och energi på att få honom att fatta ett invecklat sammanhang, som jag utlägger på ett virrigt sätt. Och när han inte förstår mig, blir jag rasande och går till handgripligheter. Och, hör nu på, jag säger ideligen: »Nu har jag det! Nu har jag det! Jag har kommit över gränsen!»

Jag skall nu, när jag är i någorlunda friskt tillstånd tänka efter vad jag kan ha menat med dessa ord. Och jag tror att jag kan finna en förklaring.

När jag till exempel läser filosofi och följer med en invecklad och sinnrik tankegång, följer denna tankegång till slut genom alla dessa irrgångar, gripes jag ofta av en känsla av svindel. En känsla av att jag står vid dörren till den stora hemligheten och anar lösningen

på den stora världsgåtan, som i sig bär förklaringen till allt. — Ty det är nog så, att det finns bara ett enda stort problem, vi kunna ju kalla det världsgåtan, och sedan är allt annat bara avvikningar, variationer och underavdelningar av det stora problemet. Och har man lösningen på det, så kommer svaret på allt det andra av sig självt. — Denna känsla av svindel, som jag talar om, är en känsla av att nu har jag det, det behövs bara ett enda litet steg till, en enda liten länk i kedjan, så är dörren, som skiljer mig från den stora hemligheten, sprängd. Då är jag över gränsen.

Men detta steg kunna vi aldrig ta, denna sista länk i kedjan finna vi aldrig, åtminstone inte så, att vi kunna göra det begripligt för andra. Men måhända gives det människor, som ha tagit steget, ehuru andra icke fatta det. Ja, det är hos mig en tillvisshet gränsande övertygelse, att det finns människor, som ha funnit den sista länken. Vilka äro de? De vansinniga — de överintelligenta.

Det är ett djärvt påstående. Men tänk efter själv. Jag vänder mig till er, som läser detta, och ber er noga överväga saken.

Har ni inte själv, när ni följt en genial tankegång, fördjupat er i ett matematiskt problem eller sysselsatt er med något annat, som

i högsta grad tränar och drivar upp intelligensen, erfarit denna svindelkänsla? Har ni inte också haft samma känsla när ni hört något av dessa musikstycken, som gripa oss, och föra oss bort och ge oss en känsla av stigande och stigande — tills vi äro, tycka vi, nästan framme? Ni vill ha ett exempel. Se då på Balestrieris nästan till banalitet bekanta tavla »Beethoven». Se på den unge mannen, som tydligen gripen, begraver sitt ansikte i händerna. Och den unga kvinnan, som med vidöppna stirrande ögon, fulla av obestämd fruktan inför något okänt, lutar sig intill den äldre mannen, som sitter hopkrupen med uppdragna knän. På piano och fiol spelas, för att citera en känd författare: »ett av dessa förhäxade stycken, som komma människorna att plötsligt blekna av längtan efter det omöjliga.»

Denna känsla, att vara n ä s t a n framme vid det okända målet, den må åstadkommas av vad det vara må, var för mig d e n h ö g s t a n j u t n i n g. Jag vill genom en liknelse söka klargöra huru denna känsla var beskaffad. Tänk er en pendel, som svänger av och an så kraftigt att den för varje gång, när den når höjdpunkten, hotar att s l å ö v e r. Ersätt pendeln med tanken, så blir den senare, när den når högst, lika med pendelns ställning, när den

är nära att slå över. Och just det ögonblick då tankependeln v ä g e r mellan att gå tillbaka eller att slå över, var för mig den högsta av alla njutningar. Denna mystiska svindelkänsla, på en gång lockande och skrämmande, utövade en oemotståndlig tjusningskraft på mig.

Om ni har haft den känsla jag nu sökt beskriva, har ni inte då också känt det så, att om ni grubblade ännu mer och om ni kunde ta ett steg till i tankegången, så skulle ni måhända bli — o m t ö c k n a d. Är det kanske så, att de, som äro vansinniga av för mycket grubbel, ha tagit detta sista steg och gått över gränsen? Och är det måhända så, att det gives en högre makt, som i c k e v i l l att vi människor komma dess hemligheter på spåren, och därför slår de människor, som för mycket närma sig den stora gåtans lösning, med vansinne, som omöjliggör att de meddela sina erfarenheter åt andra, men ändå för sig själva ha löst problemet!

Det var, som sagt, för mig en vanvettig njutning, att sålunda nå höjdpunkten. I vanliga fall går pendeln tillbaka igen, och då är allt gott och väl, men det händer att den verkligen slår över, och då, ve den olycklige! Att uppnå denna svindelkänsla blev till sist en verklig passion för mig, och ju oftare jag

uppnådde den, desto mer ökades risken och så, till sist, slog pendeln över.

Nej, jag får inte grubbla mer på detta, ty ett steg till och jag är sådan, att Georg Brem måste gå efter handklovarna.

Men det var en sak till jag skulle tala om, nu medan jag ännu kan tänka klart. Jo, det finns en sammanfattning, en, om jag så får uttrycka mig, koncentrering av dessa olika sätt av närmande till världsgåtans lösning. Och det är talet 0,33 . . .

Tredjedelen av ett, uttryckt i decimalbråk, är, som var man vet, 0,3. Men, som likaledes var man vet, är detta icke det riktiga eller slutliga svaret; vi kunna fortsätta uträkningen och lägga till hur många treor som helst. Och för varje siffra vi lägga till, äro vi närmare lösningen. 0,33 är rättare än 0,3 o. s. v Dock finnes ett bestämt mål, nämligen en tredjedel och »vägen» är således en bestämd väglängd. Vi gå alltså en given väg mot ett givet mål, ständigt framåt, ständigt närmande oss målet, utan att någonsin komma fram.

Detta allbekanta, men likväl så besynnerliga fenomen, (jag har hört sägas, att det beror på vår oförmåga att förstå »den fjärde dimensionen») är, i all sin skrämmande obegriplighet, för mig som en symbol för världsgå-

tan. Och jag tycker mig dunkelt minnas, att jag ibland har löst detta problem och att jag ibland fattar den fjärde dimensionen, icke blott som idé, utan också som verklighet. Men då är jag »över gränsen» och mina erinringar därbortifrån äro mycket vaga, söndertrasade som de äro av nuets obevekliga realitet. Och »de kloka» förstå mig inte då, men jag förstår att allt detta är alldeles i sin ordning, ty det är skrivet någonstädes att »den som löser det största av alla problem skall antingen s j ä l v förintas i sitt inre, eller ock förintar han v ä r l d e n i ett regnbågsgnistrande ragnarök, emedan lösningen innebär en förening av motsatserna, som äro alltings stödjepelare». Men världen består, alltså . . .

Men, om man tänker sig en medelproportional . . .

Jaha, så måste det vara, *nu har jag det! Nu kan jag förklara alltsammans! Nu har jag kommit över gränsen! Dörren är sprängd!!*

Hör på! Följ noga med! Det är så . . . Å, att jag inte kan förklara det så som jag vill . . . Men jag försäkrar på hedersord att jag har löst världsgåtan! Jag har löst världsgåtan!!

Följ med mitt resonemang! Medelproportionalen är . . .

*

När vaktaren Georg Brem under sin rond genom korridoren passerade n: o 16, stannade han, strök betänksamt sitt bruna skägg och lyssnade. Ljudet av möbler, som slogos sönder, glas, som krossades, och en gäll röst, som skrek oavbrutet, förkunnade för honom att Erhard Gent fått ett av sina anfall igen.

»N: o 16 har kommit över gränsen igen, den stackaren», tänkte han och sträckte ut handen efter bojorna, som hade sin plats vid dörren. Men ögonblicket därpå åtrade han sig och lät dem hänga kvar. Han förstod att, av ljuden därinifrån att döma, skulle Gent sannolikt lugna sig självmant.

När han efter en kort stund vred om handtaget och steg in, var det också alldeles stilla därinne. Det enda som störde tystnaden var ljudet av snyftningar. Vid skrivbordet satt, mitt i all förödelsen, n:o 16 med huvudet i händerna och grät. Han grät så att hela kroppen skakade.

I kakelugnen lågo de förkolnade resterna av ett nyss uppbränt manuskript.

PAUS

Sommardagen hade varit ovanligt varm, och ännu i skymningen var atmosfären kvav och tryckande. Trots att trafiken nästan dött bort, var luften alltjämt fylld av dagens bensinångor och osunda dunster, och ingen vindfläkt kom för att skingra dem.

Boulevarden låg nästan öde. En och annan flanör, någon gång en automobil, som rusade fram med ett ilsket tjut i varje gatukors; det var allt. Men genom Café Orients vidöppna dörrar trängde tonerna från en stråkorkester ut på gatan.

Cafét var nästan fullsatt, och att döma av det högljudda sorl, som oavbrutet fyllde lokalen, tycktes stämningen vara god. Vid ett bord satt ett sällskap affärsmän och diskuterade ökade exportmöjligheter för trävaror, vid ett annat hade några skådespelare slagit sig ner, och där talade man om premiären på »De fem månarnas teater», vid ett tredje talade några unga litteratörer, ivrigt gestikulerande, om den sista -ismen. Men nu stämde första violinisten sitt instrument, och strax därpå fylldes rummet med de mäktiga toner-

na av Valsetriste. Sorlet dämpades en smula, och utanför dörrarna kunde man se en och annan förbipasserande stanna och lyssna några ögonblick.

När de sista tonerna dött bort, bröt sorlet fram med förnyad styrka, trumslagaren hängde upp en lapp med ordet »Paus» på, och alla musikanterna lade ifrån sig instrumenten med en iver, som förrådde att öl och smörgås väntade.

Och sorlet ökades alltmer efter hand som innehållet i glasen minskades. En mörkhårig man med ett litet kolsvart pipskägg, som guppade upp och ner när han talade, gjorde gällande för sin affärskolleger att det var tre ting, som framför alla andra borde exporteras, och det var trävaror, trävaror och trävaror. Samtidigt förklarade en rödlockig ung skådespelare att teaterns renässans inte skulle låta vänta på sig lång tid, och på samma gång predikade en blek ung man med guldlockar den nya -ismens lärosatser. Och av allt detta och mycket annat på en gång blev ett stort oväsen.

Men nu fick någon syn på en märklig figur, som helt plötsligt — ingen hade sett hur han kom dit — stod på den övergivna musikestraden. Den som först fick se honom gjorde den närmaste uppmärksam på honom, och

inom kort riktades åtskilliga par ögon på den ensamma figuren, som stod där med en fiol under armen.

Det var en ung man med ett mycket ovanligt utseende. Han var lång och mager, oerhört mager, så mager att man nästan tyckte sig se benknotorna genom huden. Ansiktet var blekt och senigt och ögonen, ögonen voro stora och mörka, men det var något besynnerligt med dem, det var, som om de voro d ö d a, och man tyckte sig ibland kunna se rätt igenom dem och se de tomma ögonhålorna bakom. Och när man mötte hans blick, så var det, som om han ändå inte såg på en; det var som iakttoge han på en gång a l l a, utan att likväl uppfatta någon.

Men bland skådespelarna var det en äldre herre med gråsprängt hår, som sade:

»Se på den mannen där framme, känner ni inte igen honom? Jag har bestämt sett honom någon gång förr, men jag kan inte erinra mig var eller när.»

Och det var många andra som tänkte ungefär detsamma, men hur de än rannsakade sitt minne, visste de inte var eller när de förr hade mött honom.

Men den bleke mannen där framme strök en tunn stripig hårtest ur pannan, satte fio-

len till hakan och knäppte prövande på en sträng. Det var en spröd och svag ton, men ändå banade sig ljudet med en sällsam skärpa väg genom lokalen. Och det var, som om denna spröda ton träffade någon punkt inom varje människa, och detta gjorde att alla tystnade nästan samtidigt. Man brydde sig inte en gång om att fullborda meningarna, ja, en och annan bröt till och med av mitt i ett ord. Sorlet dog bort, och allas ögon riktades mot estraden.

Mannen lade fiolen till rätta, fattade stråken och började spela. Och nu bröt med ens en melodi fram ur instrumentet, en melodi, som kom människorna att bäva. Det var verkligen underbart. Han spelade så, att man fick en känsla av att hela jorden bara steg och steg, allt högre och högre upp, upp mot solen. Och det kändes som om man lämnade sig själv och blev fri, fri från sitt eget jag. Men så sjönk man med ens igen, nedåt, nedåt bar det med rasande fart, och man fann åter sitt jag, men så slog melodien plötsligt om, och nu sjönk man i stället in i sig själv, allt djupare och djupare, och man kände sig så, att man helst skulle velat brista i en hejdlös gråt . . .

Utanför på trottoaren kom en ung poet gående med sin älskade, och när de kommo

mitt för cafét, stannade de och lyssnade. Den unge poetens läppar krökte sig med ett uttryck av förfäran, och hans ögon glänste, när han riktade sin blick mot stjärnhimlen, där Mars tindrade rödare än någonsin. Så sänkte han blicken igen och talade:

»Min älskade, var har jag hört den melodien förr? Jag känner så väl igen den, men jag minns inte var eller när jag har hört den. — Å, nu vet jag», sade han och såg in i hennes ögon, och då märkte han att de stodo fulla av tårar. »Nu vet jag. Jag har inte hört den förr, men jag har s e t t den. Jag har sett den i dina ögon, min älskade. — Men nej», sade han och bet sig i läppen. »Det är inte sant. Så är det inte. Jag har inte sett den i dina ögon. Men jag har hört den någon gång. Jag tror . . . jag tror att jag hörde den för mycket länge sedan . . . en gång . . . Var det . . . var det . . . innan jag föddes?»

Den unga kvinnan gjorde ett tappert försök att le genom tårarna, men hon darrade och tryckte sig hårt mot den unge mannens arm, när hon sade:

»Käraste, jag känner också igen melodien, men jag minns inte vad den heter eller vem som har komponerat den. Men jag har hört den förr. Å, jag vet, jag har hört den i din röst, käraste. Men nej, varför säger jag så,

det är ju inte sant. Å, det är så underligt! Låt oss gå!» Och hon brast i än bittrare gråt, när hon gick vidare vid den unge mannens sida. Likt tvenne skuggor försvunno de i mörkret.

Men inne i cafét gömde var man huvudet i händerna, de vågade inte längre se på den bleke mannen, ty hans ögon lyste så besynnerligt. Och var man rannsakade sitt minne, men ingen kunde komma ihåg var han förr hört den sällsamma melodien. Men alla kände igen den. Den väckte ett dunkelt minne, ett minne av något . . . något, som inte hör denna världen till . . . något som var för oändligt länge sedan, något som skulle komma igen. »När jag är död», viskade litteratören med guldlockarna, »får jag nog höra den melodien igen.»

Och nu brusade melodien fram som en orkan, som kom människorna att skälva, men så saktade den plötsligt av. Så hördes tvenne gälla, skärande toner — det lät som om en människa skrek — och så, och så var det tyst.

Långsamt reste sig det ena huvudet efter det andra och vändes mot estraden. Den magre mannen hade gått utan att någon hann se vilken väg han tog.

Gästerna i cafét sågo en smula generade på varandra. De skämdes över att ha blivit så gripna av ett musikstycke. Så tog en av affärsmännen mod till sig och bröt tystnaden med en försiktig anmärkning: »Han spelade ju bra, den unge mannen.» Men samtalen ville inte riktigt komma i gång igen.

Men nu slogs plötsligt en liten dörr, på vilken det med prydliga bokstäver stod textat »Förbjuden ingång», upp på vid gavel, och in tågade alla musikanterna med kapellmästaren i spetsen. Han tuggade ännu på den sista smörgåsbiten, och det ryckte ännu i hans munvinklar, ty han hade nyss skrattat våldsamt åt en historia, som kontrabasisten berättat. Så satte de sig alla på sina platser och började syssla var och en med sitt instrument. Kapellmästaren, som ju intet instrument hade, putsade i stället sin taktpinne med en flik av näsduken. Och trumslagaren tog bort lappen med ordet »Paus» på.

I litteratörernas läger talade man sakta om den bleke mannen och den underliga melodien.

»Såg ni», sade en fet herre med pincenez på näsan, »såg ni hur otroligt mager han var. Jag har aldrig i mitt liv sett någon så mager människa förr. Och ett sådant ansikte!»

»Ett underligt ansikte», sade mannen med guldlockarna. »På samma gång fult och tilldragande. Det var något tilltalande över det, trots de utstående kindknotorna, de besynnerliga ögonhålorna och det stripiga håret.»

Bland skådespelarna var samtalsämnet detsamma, och man kom överens om att mannens magerhet var så utomordentlig, att det endast var mycket litet som skilde den från ett benrangels.

»Vem var det?» viskade den rödlockige aktören. »Var det . . .» Han darrade på rösten och förmådde icke uttala ordet.

»Ja», sade den gamle mannen med det gråsprängda håret. »Jag tror det. Det var alldeles säkert ingen annan.»

»Men så ung?»

»Ung eller gammal. Det är likgiltigt. Den mannen har ingen ålder.»

Och de bleknade och ryste.

Orkestern spelade nu upp en eggande melodi, nya gäster kommo in, och snart var sorlet i full gång igen . . .

Men ute på gatan förnam man ett sakta sus i trädens kronor. Det var vinden, som äntligen kom för att rensa luften . . .

II

»EN HISTORIA UR LIVET.«

Variation av temat »En banal historia«.

— Kära Arthur, svarade Stefan Ringman och slog sig ned i länstolen framför den öppna spisen, summan av ditt långa tal tycks vara, att du förfäktar den gamla sanningen, som du kallar den, att »verkligheten är underbarare än dikten». Jag vill knappast dela din mening. Verkligheten är så splittrad av tusen vardagliga struntdetaljer, så löst sammanfogad och den lider i så betänklig grad av brist på enhetlighet och logiskt sammanhang. I dikten däremot äro dessa triviala detaljer borteliminerade, varför den blir mer monumental och överskådlig, och detta gäller också om den dikt, som gör anspråk på att vara realistisk. Och gäller det för övrigt bara att åstadkomma något så underbart som möjligt, så lär man nog med lätthet kunna övertrumfa också den mest fantastiska verklighet, om man riktigt anstränger sig att göra »lögn och förbannad dikt». Men skall resultatet också ha så kallat litterärt värde blir det naturligt-

vis svårare. Men jag är i alla fall böjd för att inrangera tänkespråket i fråga, bland dessa *popular fallacies*, som Charles Lamb kallade dylika satser.

Men, grå är all teori (sätt dig, have a drink och tänd en cigarrett!), blott livets gyllne träd är evigt grönt, och jag skall därför berätta något, som man skulle kunna kalla »en historia ur livet». En historia, som jag för övrigt nu i kväll har fått sista akten till, och den sista akten är just det här brevet, som jag har setat och viftat otåligt med, när du blev alltför långrandig i ditt tal om verklighetens utomordentliga förtjänster. Nu skall jag emellertid själv bli minst fyra gånger så långrandig. (Vill du vara hygglig och räcka mig cigarrlådan där borta.)

Första akten

av denna historia ägde rum en strålande vacker majdag för två år sedan. Våren hade kommit sent det året, som du kanske minns, och träden voro ännu inte utslagna. Men överallt i parker och alléer såg man svällande frodiga knoppar, färdiga att när som helst spricka ut, och den tiden tycker jag är vårens allra vackraste, därför att den har det goda löf-

tets hela skönhet, men ingenting av infriandets besvikelse. Det var lördag och med anledning av det vackra vädret hade jag tagit mig ledigt från mitt arbete. Jag satt på balkongen vid frukostkaffet och läste min post. Det var ett brev från min syster i Syd-Amerika, vari hon meddelade att hon mådde bra, ett från min tant, som ville att jag skulle skicka henne några böcker, helst sådana som jag inte skrivit själv, och så till sist ett, som var skrivet med en handstil, som jag aldrig förr sett. Förlåt att jag är så utförlig, men varje detalj av denna förmiddag, då jag kände mig fullkomligt lycklig, utan annan anledning än att det var vår och vackert väder, har stannat kvar i mitt minne, och då kan jag inte låta bli att ta med ett och annat, som strängt taget inte hör hit. Emellertid är det mot bakgrunden av denna glada lyckokänsla, som brevet med den okända handstilen, bör ses. Du kan för resten läsa det själv, jag har det visst här någonstans i lilla skrivbordslådan. Mycket riktigt, här är det. (Arthur läser.)

Arnold Ringman! När jag nu bryter den fem år långa tystnaden oss emellan, så är det därför att jag är i yttersta nöd och måste vädja till din hjälp. Jag vill inte erinra om

det, som en gång varit oss emellan, att vi en gång älskade varandra; det var en härlig tid, det var mitt eget fel att den tog ett så hastigt slut, och du kan nog aldrig förlåta mig, trots att jag ångrar mig bittert. Men, Arnold Ringman! Du gav mig ett löfte när vi skildes (trots den sorg jag beredde dig och trots att du nog hatade mig då, käraste) att om jag någon gång var i yttersta nöd, så kunde jag räkna på din hjälp. Den stunden har kommit! Och för att du skall förstå vad det gäller och att det gäller livet, behöver jag inte säga mer än att han, som har mina papper, har fått veta allt. Allt vet han och du måste rädda mig! Skriv en check på femhundra, lägg den i ett kuvert, som du skall märka med siffrorna 13013, och lämna kuvertet i kiosken på Centraltorget. Det är allt vad du har att göra, du behöver således inte plåga dig med att personligen träffa

din olyckliga
M. Z.

— Ja, som du mycket riktigt anmärkte, brevet var adresserat till en herr Arnold Ringman och jag har ju i dopet undfått namnet Stefan. Alltså hade brevet nått orätt person, men det lade jag inte märke till förrän jag redan hade brutit kuvertet. Men för en gångs

skull tycktes livet självt bjuda på en liten intressant tragedi och det hör sannerligen inte till vanligheterna. En tragedi, som rörde människor jag inte visste något om, och därför hade det okändas hela tjuskraft, men, framför allt, en tragedi i vilken jag hade möjlighet att hjälpa och rädda!

Nå, jag gjorde vad varje man i mitt ställe skulle ha gjort. Jag gick från våning till våning och hörde efter om någon Arnold Ringman bodde i huset. (Att brevet skulle ha hamnat i orätt hus var uteslutet; gata och husnummer voro fullt tydligt skrivna.) Men överallt fick jag nekande svar. Jag frågade värden, om det tidigare funnits någon hyresgäst med det namnet. Men nej, jag var den förste bäraren av namnet Ringman, som hyrt hos honom, förklarade han med ett så älskvärt leende, som om detta icke ovanliga namn varit ett adelsnamn med klang av gamla anor. Dock, tillade han, var det ju inte uteslutet att personen i fråga hyrt i andra hand, men över sådana gäster förde han inte något register. Mannen måste väl alltså ha varit en sådan andrahandsgäst och jag lämnade värden med en smula blandade känslor, alstrade av vissheten om att jag nu skulle bli en femhundrasedel fattigare. Men vad annat kunde jag väl göra än att handla som om jag vore

Arnold Ringman? Det gällde ju ingenting mindre än livet, förklarade brevskrivarinnan, och fanns det också bara en tiondels möjlighet att detta var sant, kunde jag då stå till svars för mitt handlingssätt, om jag lämnade »M. Z.» i sticket? Knappast, och i all synnerhet inte, som jag verkligen för ovanlighetens skull hade så mycket pengar disponibla.

När jag senare på dagen lämnade mitt brev i kiosken, mumlade expediten något, som jag tyckte lät som »Jaså, ännu ett!» men jag var inte fullt säker på att jag hört rätt. Alla försök att få upplysningar om vem »13013» var, strandade på ett obönhörligt »diskretion är hederssak».

När jag i sakta mak gick hem Presidentvägen framåt hade solen gömt sig och en dystert hotfull mur av tunga moln hade lägrat sig över gatuperspektivets fond. Ridån hade gått ner för styckets första akt, men jag visste inte då, att det skulle bli en fortsättning.

— Min bäste vän, det var roligt att se att du ännu är vaken; du har tydligen anlag för sömnlöshet. Men jag skall inte ockra alltför mycket på en dylik svaghet i din konstitution, jag lovar att försöka vara mer kortfattad i

fortsättningen. Emellertid tyckte jag nu att verkligheten gett mig en sensation, som nästan kunde mäta sig med de bättre av mina många äventyr i bokhyllorna, fast det var betydligt dyrare än till och med ett sådant i bibliofilupplaga. Det angenämt mystiska i det, som man endast svagt anar, fanns där, kuvertsiffran med de båda olyckstalen på var sida om nollan syntes mig symbolisk och, till sist, tyckte jag mig i de båda frammumlade orden »ännu ett» ana lösningen till det hela, ehuru jag inte förmådde gripa den. Allt som allt hade verkligheten här en chans att göra en riktigt bra sak, om den nu bara skötte fortsättningen ordentligt. Om detta var fallet få vi nu se i

akten numro två

som tilldrog sig ett halvår senare på kafé *Solkatten* vid Cirkustorget. (Vill du inte tända dig en cigarr, de där långa pinnarna med himmelsblå maggördlar äro verkligen ganska bra.)

Sommaren hade gått utan att jag riktigt hunnit lägga märke till det, Cirkustorgets alla blomsterstånd lyste nu i höstens färger och inne på Solkatten träffade jag vår gemen-

samme vän Herbert Remann, med en jättestor knapphålsblomma, som var exotisk och sällsam, (åtminstone för den, i likhet med mig, i botaniken mindre bevandrade.)

Vi hade en angenäm timma tillsammans. I tio minuter ägnade vi vårt samtal åt högst allvarliga ting, mänskligheten livsfrågor eller någonting i den vägen, därpå talade vi i tjugo minuter om de nya herrmodena och med manlig energi fördömde vi båda förslaget att lansera knäbyxor till frack, för att till sist hamna i en ivrig diskussion om bedrägerier, konsten att arrangera och avslöja dylika, varvid vi bägge utmärkte oss, som om vi varit verkligt sakkunniga. Sedan många kända storskojare passerat revy och hyllats med beundrande ogillande, berättade Remann att han för en tid sedan avslöjat ett bedrägeriförsök, riktat mot honom själv, vilket så när narrat honom i fällan. »Jag fick nämligen», berättade han, »ett högst kuriöst brev, som var adresserat till en herr Gottfrid Remann och . . .» — »Stopp», avbröt jag, »fortsättningen tror jag att jag kan; det gäller livet, han vet allt o. s. v.», varpå vi båda utbröto i tillbörliga interjektioner över det egendomliga sammanträffandet. Sedan dessa formaliteter voro undanstökade berättade Remann att han kommit underfund med bedrägeriet

därigenom att frimärket väckt hans uppmärksamhet. Poststämpeln, som var suddig och fullständigt oläsbar, avbröts nämligen tvärt vid märkets kant och dess givna fortsättning på själva kuvertet saknades; alltså hade bedragaren klistrat ett begagnat frimärke på brevet. Detta var alltså beordrat på privat väg och varför? Helt enkelt emedan han (eller hon) inte kunde lita på att brevbäraren skulle avlämna brevet till den orätta adressaten, som alltså i själva verket var den rätta. Ergo var det hela ett simpelt bedrägeriförsök.

När jag efter en stund lämnade Solkatten hade skymningen kommit, blomsterstånden voro borta och bleka lyktor lyste här och var. Jag gick hem med en stark känsla av att jag var en åsna och Herbert Remann ett geni. Jag kände förstås en smula grämelse över den bortkastade femhundrasedeln, men jag minns också att jag var ond, ond på verkligheten! Verklighet, liv, hur hanterar du egentligen dina goda uppslag!

Ty, du får väl medge, Arthur, att det är bra stillöst att låta en tragedi helt plötsligt bli en detektivhistoria! Men inte nog därmed, nu har denna, den gudskelov

sista akten

kommit och rågat måttet. Det är detta akt-

stycke, som jag har här i handen och som jag viftat fyra gånger otåligare med under mitt eget tal än när du hade ordet. Det eländiga brevet lyder, som föjer:

Boise City, Idaho, U. S. A.

Herr Stefan Ringman.

Härmed erkänner undertecknad, att jag, genom bedrägligt förfarande, av Eder och på samma sätt av ett femtiotal andra personer, tillnarrat mig penningar. Jag gjorde detta under trycket av svåra omständigheter och i avsikt att med det belopp jag på detta sätt erhöll, bryta mig en ny bana i det stora landet i väster. Men jag är ingen förhärdad brottsling, utan har alltid tänkt att en gång betala igen dessa pengar. Då jag nu är en synnerligen välbeställd hotellägare här i staterna, ser jag mig till min glädje i stånd att fullfölja denna min avsikt. En anvisning motsvarande den lånade summan jämte gällande bankränta närslutes. Jag ber er förlåta mig och inte tänka alltför illa om

Er tacksamme David Stone.

— Puh! (Nu måste jag ha en liten grogg.) Vad tycks! Ingen förhärdad brottsling — alltså inte ens en ordentlig kriminalhistoria! Verkligheten får här en god början att göra

någonting av, men vad händer! Jo, tragedien blir detektivberättelse för att till sist sluta som en veritabel söndagsskoletidningsnovell! Och vilken teknik sedan! I slutet avslöjas ett bedrägeri, som publiken redan har fått kännedom om i andra avdelningen. Ingen god författare skulle göra sig skyldig till ett sådant oförlåtligt nybörjarfel, men verkligheten, den tycker gudnås att den kan bära sig åt hur som helst! Nej, bästa vän, jag kan inte dela din åsikt att verkligheten är underbarare än dikten.

Ja visst, ett enstaka exempel bevisar ingenting, det har du alldeles rätt i, men jag tycker det är ett ganska belysande fall. En av världens största skalder har förklarat att god dikt i regel är resultatet av de noggrannaste beräkningar och han har alldeles rätt. Och hur förbluffande verkar inte samme diktares bekännelse om ett av sina märkligaste poem, en sällsynt känslo- och stämningsmättad dikt, att den är en produkt av nästan matematisk konstruktion. Men livet beräknar ingenting på förhand, det överlämnar allt för mycket åt slumpen och nycken, och då får man inte begära så mycket. »En historia ur livet» — hur tarvligt låter det inte! Ja, jag försäkrar dig, att om jag någonsin finge den fåniga idén att använda den här

brevhistorien som uppslag, så skulle det bli den sämsta novell jag någonsin skrivit.

Men, säga vad man vill, verkligheten är i alla fall en ärlig teaterdirektör! När publiken är missnöjd får den igen entréavgiften. Och låt oss, eftersom jag nu helt oväntat blivit förmögen, gå ut på äventyr i kväll! Kanhända har livet just i afton en bättre novell i beredskap.

SVART

När jag nu ämnar nedskriva berättelsen om min förbrytelse och de omständigheter, som ledde till mitt arresterande, så är det icke emedan jag känner behov av att skriva någon sorts bekännelser före min död. Anledningen är endast den, att historien är så pass egendomlig, att jag anser den vara värd att bevaras i annan form än rättegångsprotokollets paragrafer. Jag har alltid haft sinne för det egendomliga och fängslats av det besynnerliga och fantastiska, och detta sinne är så starkt utvecklat, att jag inte ens i denna historia, som är skulden till min vanära och förtidiga död, kan undgå att uppskatta de poänger, som givetvis finnas i densamma. Min enda önskan för närvarande är, att jag skall vara i stånd att låta dessa poänger komma till sin fulla rätt.

För den händelse alltså, att någon börjar läsa dessa rader i förhoppning om att i dem finna en ångerfull syndares bekännelse, har jag intet annat råd att ge, än att personen i fråga genast bör lägga berättelsen ifrån sig,

ty han kommer alls icke att finna vad han väntar. Väl är det sant att jag har levat ett mindervärdigt liv och att den olycka jag nu råkat i är mer än väl förtjänt, men vartill skulle väl en botgöring tjäna nu, när jag endast har två dagar kvar att leva?

Vid sidan om detta sinne för det egendomliga, som jag redan talat om, har jag, det kan icke förnekas, även haft sinne för det artistiska, för vad som »gör sig», och i konsten har jag alltid älskat det enhetliga och helgjutna. På en tavla, som föreställer satan, anser jag inte att vår herre bör vara med, eller tvärtom. Och då mitt livs tavla snarare föreställer satan än vår herre, tycker jag inte att den lilla ängel i hörnet, som min botgöring skulle utgöra, går i stil med det hela.

Men efter denna inledning skall jag äntligen börja min berättelse. Jag måste komma till saken om jag skall hinna bli färdig på de två dagar, som stå mig till buds. Ögonblicket är också lämpligt just nu; det är lugnt och fridfullt i fängelset. Min pennas raspande ackompanjeras endast av regnet, som plaskande faller på fängelsegårdens stora flatstenar, och av vaktarens taktfasta steg av och an i korridoren.

I.

Vid en av huvudgatorna söder om floden ligger kafé *Mammon*. Till det yttre är det ett vanligt andra klassens kafé, och den våning som är i jämnhöjd med gatan ger inte heller något ovanligt intryck. Går man däremot en trappa ned, så mötes man av en lyx och elegans i inredningen, som väsentligt skiljer sig från våningen ovanför. Till källarvåningen får dock ej vem som helst stiga ned; man måste vara försedd med ett entrékort, som det är en mycket besvärlig och med stora kostnader förenad procedur att anskaffa.

Ett dylikt entrékort hade jag i min ägo och tre vänner till mig även. Vi brukade hålla till där nere nästan varje afton och jag kan inte påstå att de njutningar vi där hängåvo oss åt voro av oskyldigt slag. Opierökning och andra exotiska laster voro ej sällsynta gäster. (Opium, du gudagåva, som fängelselivet tvingar mig att avstå från, trots att själ och kropp trängta efter dig — jag blir rörd när jag erinrar mig de stunder av salig lycka du skänkt! Ack, finge jag blott än en gång känna min ande frigjord från materien sväva bort med opieångorna!)

De tre vännerna, som jag nämnde, voro alla i likhet med mig tämligen förfallna in-

divider. Det var en fransk målare, som hade ärvt en stor förmögenhet, och därför vid trettiofem års ålder slutat en konstnärsbana, som börjat rätt lovande. Han målade visserligen ibland fortfarande, men dessa målningar kunde knappast exponeras på en offentlig utställning; så excentriska och ofta vedervärdiga voro de motiv han valde för sina tavlor. Själv menade han att det endast var fördomar, som omöjliggjorde deras utställande. Han ansåg sig värdig att bilda skola med dessa tavlor, och den nya riktningen kallade han för diabolismen.

Vidare var det en musiker, som var en stor beundrare av målarens diaboliska tavlor och förklarade sig vilja bli ledare för samma riktning inom musiken. Till den ändan spelade han en mängd satanistmelodier på flygeln, men till hans stora förargelse väckte de endast högljudd munterhet bland åhörarna, målaren inbegripen.

Så var det en baron av gammal polsk adel, som varken var eller hade varit någonting i yrkesväg. Han hade fört ett i högsta grad äventyrligt liv i tropikerna och spelat huvudrollen i flera skandaler i Polen. Dessa skandaler gjorde, att han numera ständigt vistades i landsflykt.

Och så ... fjärde man i sällskapet var jag

själv. Jag hade gjort mig ett litet namn och en stor förmögenhet på tre sensationella romaner, som gått ut i många upplagor. Nu levde jag för att förminska förmögenheten, utan att göra några ansträngningar att förstora mitt författarnamn.

2.

Det var den tredje april det hände; den händelse, som är orsaken till att jag nu, när jag skriver detta, sitter innesluten inom fyra nakna cellväggar.

I början av vår samvaro den kvällen berättade baronen, att han hyrt ett hotellrum, som han låtit möblera med antika möbler, vilka han nyligen inköpt. Han föreslog att vi längre fram på kvällen skulle bese rummet gemensamt, alla fyra. Förslaget antogs.

Sedan följde ett muntert samkväm, under vilket vi drucko mycket. Baronen dock undantagen; han drack denna kväll helt obetydligt och var dessutom allvarlig och dyster på ett sätt, som väckte allmän förvåning.

När jag några timmar senare vaknade ur en slummer, i vilken ruset försänkt mig, ville baronen att vi skulle ge oss av. Han satt i ett soffhörn och rökte pipa. I hans ansiktsut-

tryck tyckte jag mig varsna en glimt av förakt, som förargade mig.

Jag stod fortfarande under rusets inflytande, men dock ej värre än att jag begrep situationen. Målaren och musikern däremot sovo båda hårt och tungt och alla baronens försök att väcka dem voro förgäves. Förargad muttrade han något om att han helst ville ha alla med, men, då det var omöjligt, förklarade han att vi kunde gå ensamma.

Så lämnade vi båda kafé Mammon, jag, utmattad som jag var, stödd vid baronens arm. På gatan utanför togo vi en bil. Baronen gav chauffören en adress, som jag inte uppfattade.

Bilen rullade gata upp och gata ner; jag anar inte vilka, emedan jag under färden halvsov på sätet, utan att se ut genom fönstret. När jag vid ett tillfälle kastade en blick på baronen, såg jag honom sitta rak och tyst, alltjämt rökande sin pipa. Och återigen tyckte jag mig varsna ett föraktfullt uttryck i hans ansikte. Denna gång hade detta uttryck den verkan på mig, att jag kände en häftig våg av ilska sjuda upp inom mig.

Bilen stannade. Vi gingo genom en vanlig hotellentré och en vanlig korridor till baronens rum. Hotellets namn eller läge hade jag ingen aning om och brydde mig ej heller, i

det tillstånd jag var, det minsta om att göra mig underrättad om den saken.

När vi kommit in i rummet sjönk jag ned i en bekväm stol. Jag kastade en blick omkring mig och mumlade något om att de antika möblerna voro mycket vackra. Jag frågade också varför han hade hyrt rummet och vartill det skulle användas, då han ju förut hade en stor våning. Innan jag hann få svar på min fråga insomnade jag emellertid åter.

Jag vet inte hur länge jag hade sovit, då jag vaknade av att baronen skakade min arm. Han såg vred ut och sade i häftig ton åt mig att inte somna om igen.

»Du frågade», sade han, »varför jag hade hyrt det här rummet.»

Jag nickade jakande. Jag hade plötsligt blivit klarvaken.

»Saken är den, att jag ämnar flytta ifrån våningen och bo uteslutande här.»

»Skall du bo i ett enda rum!»

Han nickade.

»Jag skall börja om mitt liv på nytt. Jag ämnar inte mer besöka kafé Mammon.»

Jag stirrade förvånad på honom och fattade inte först att han menade allvar. Han, som så intensivt hängivit sig åt det njutningsliv vi fört, att vi inte kunde föreställa oss honom och detta liv åtskilda. Han, som bru-

kade kalla våra fester religiösa ceremonier till njutningsreligionens — den enda sanna religionen — ära. Och nu skulle han överge allt detta. Omöjligt!

»Du skämtar», sade jag.

»Nej, jag skämtar inte», svarade han med ett allvar och ett patos, som förvånade mig. »Jag ämnar överge mitt gamla liv. Jag bestämde mig för det i natt. Jag låg vaken hela natten.

»Jag måste bli en bättre människa. Jag har inte blivit troende och fruktar inte för helvetet, men jag känner förakt och avsky för mig själv. Det var för att säga er det, som jag bad er komma hit, men också för att be er följa mitt exempel. Hade jag bett er det i vår vanliga omgivning, hade det säkert endast väckt löje. Det var tråkigt att jag bara fick dig med mig. Jag ber dig därför att till de andra framföra det jag har sagt till dig.»

Han tystnade och stirrade med bister min ned i golvet.

En underlig känsla bemäktigade sig mig. Det var en stark känsla av intensiv ilska och vrede, riktad mot baronen. Jag har svårt att närmare analysera denna känsla, men jag tror att den hade sin grund däri, att det retade mig, det den andre skulle vara bättre än jag. Ty han var givetvis en mycket bättre människa, emedan han kunde känna ånger,

vilket jag var fullständigt ur stånd till. (Ännu i denna stund, då döden icke är långt borta, kan jag inte känna någon som helst ånger.)

Nog av. På ett bord låg, bland en besynnerlig samling etnografika — minnen från baronens resor i främmande världsdelar — en lång smal kniv med utsirat skaft i grälla färger. Nu grep mig ilskan så våldsamt och så oresonligt, att jag grep denna kniv, som jag tyckte hade legat där och väntat på just denna stund. Och i det jag röt några ord — jag har glömt vilka — störtade jag emot baronen och stötte kniven djupt i hans bröst.

Jag fattar inte varför jag gjorde det och förstår inte själv det skedda. Jag gjorde det. Det är allt.

3.

Baronen sjönk utan ett ljud till golvet invid väggen. Ur såret flöt en tjock ström av blod och bildade en pöl på golvet. Jag stod som förhäxad och såg på denna pöl, såg hur den växte och blev större. Pölen antog en egendomlig form. Den liknade — ja, jag vet inte vad den liknade, men det var något sällsamt med blodpölens form.

När jag stått så en lång stund kom jag plötsligt till insikt om det farliga i min belägenhet. Någon kunde ju komma, och då . . .

Jag grep hatt och rock och störtade på dörren. Genom korridoren och vestibulen. Utkommen på gatan sprang jag som en vansinnig, gata upp och gata ner, i en för mig främmande stadsdel. Efter tjugo minuters språngmarsch, då jag trodde mig vara säker för eventuella förföljare, gick jag in på ett kafé och styrkte mig med starkt kaffe.

4.

De dagar som nu följde voro fruktansvärda. Mina nerver, som dock från början varit synnerligen goda, hade redan förut börjat bli upproriska — en naturlig följd av mitt levnadssätt — och efter den tredje april blevo de mycket försämrade. Jag levde i ett tillstånd av ständig upphetsning.

Jag vågade aldrig återvända till min bostad, av fruktan att finna polisen där före mig. Jag tog in på ett hotell och skickade hyran till min värdinna jämte begäran att hon skulle magasinera mina tillhörigheter. Jag stannade dock endast en natt på samma hotell; en ständig oro drev mig att ideligen byta om uppe-

hållsort. Tidtals vågade jag inte vara ensam, utan bodde då omväxlande hos målaren och musikern.

Det var naturligtvis en viss risk att sammanträffa med dem, då de voro de enda som kunde ha anledning att misstänka mig för mordet, som de genom tidningarna fått kunskap om. Men å andra sidan voro de mitt enda umgänge i staden, som jag därför ogärna ville avstå ifrån just nu, när jag kände behov av sällskap. Jag framställde saken så för dem, att jag den kvällen lämnat kafé Mammon, en timma senare än baronen, medan de sovit.

Jag framförde för övrigt baronens hälsning till dem. Jag sade dem, att han den sista kvällen vi varit tillsammans berättat för mig, att han önskade sluta sitt gamla liv och börja ett nytt. Därjämte påpekade jag det egendomliga i att han samma kväll verkligen »slutat sitt gamla liv», ehuru på ett något annorlunda sätt än han tänkt sig.

»Och enligt de troende», sade jag, »har han ju också börjat ett nytt liv, på vilket av de två ställena det nu kan vara.»

Jag levde som sagt i en ständig upphetsning och oro, men sällsamt nog kände jag aldrig den minsta skymt av ånger. Endast rent fysisk fruktan.

För att glömma denna fruktan levde jag

ett än mer utsvävande liv än förut. Jag prövade många medel att glömma, men allt var förgäves. Fruktan behärskade mig dag och natt. Och ändå insåg jag, när jag lugnt tänkte efter, att jag inte hade mycket att frukta. Ingen hade ju sett när jag dräpte baronen och ingen såg oss gå in i rummet tillsammans.

Men ändå var jag rädd. Ohyggligt rädd.

5.

Så var det den första maj, eller jämnt fyra veckor sedan den dag jag mördade.

När jag vid tio-tiden på kvällen promenerade framåt en bred och livlig gata, överraskades jag plötsligt av ett våldsamt slagregn och sökte därför skydd i en stor och väl upplyst port. *Hotell de la Grande Nation* stod det i stora bokstäver över porten. Jag prisade min goda tur, som fört mig just till ett hotell, och beslöt att ta in där för natten.

Efter att ha druckit en kopp te i hotellets restaurant gick jag upp till det rum man anvisat mig. Jag var uttröttad efter en ovanligt, våldsam dag och beslöt därför att genast gå till sängs.

Inkommen i rummet tog jag det i betraktande och — nu börjar det sällsamma i histo-

rien. Rummet var ett tämligen vanligt rektangelformigt hotellrum. Rektangeln var emellertid nästan en kvadrat; rummets långsidor voro obetydligt längre än dess kortsidor. Det var möblerat med ett modernt möblemang i vanlig hotellstil. Alla föremål i rummet verkade som vanliga hotellföremål och det helhetsintryck man fick av rummet var intrycket av ett vanligt hotellrum. Men ändå — det var något *underligt* med rummet! Eller, det finns ett annat ord, som passar bättre, och det är *felaktigt*. Det var något felaktigt med rummet. Jag kan inte återge det intryck jag fick bättre än så.

Nå! Jag slog det felaktiga ur hågen med den tanken, att det var en idé, som jag fått på grund av den av trötthetен uppjagade fantasien. Det felaktiga var nog i min hjärna och inte i rummet. Med den tanken gick jag till sängs.

Men trots min trötthet kunde jag inte somna. Jag låg klarvaken, under det mina tankar ständigt kretsade kring vad detta obestämbara något i rummet kunde vara.

Efter fyra timmar somnade jag dock, men blott för att nästan genast åter vakna. Jag tror att det var en tanke, som väckte mig. En tanke, som likt ett stjärnskott small upp i hjärnan.

Jag hade det, jag hade det! Jag visste vari

det felaktiga bestod! Alldeles säkert låg mattan på fel led. Det gjorde den bestämt.

Jag steg upp och tände ljuset. Det var som jag trodde. Mattan låg på fel led! Om rummet varit av mer utpräglad rektangelform hade jag naturligtvis genast märkt det, men nu var det, som sagt, nästan en kvadrat. På långsidorna gick mattan nästan ända intill väggen, under det att det vid kortsidorna blottades en ganska bred kant av golvet. Hade mattan legat på rätt led, skulle det runtom blivit en jämn kant av obelagt golv.

6.

Så hade jag alltså fått lösningen på det »felaktiga». Det gav rummet en prägel av felaktighet, en prägel av att något inte var så som det skulle vara, detta att mattan låg på fel led.

Men när det problemet var löst uppstod ett nytt. Varför låg mattan på fel led? Var det på grund av slarv? Nej, säkert inte. Sådant gör man instinktivt rätt. Det måste ha gjorts med avsikt. När min nyfikenhet en gång var väckt, ville jag också ha reda på vilken denna avsikt var.

Det fanns ju för resten endast en möjlighet. Det måste vara för att dölja en del av

golvet, som inte skulle ha dolts om mattan legat rätt. Alltså golvet intill någon av långväggarna.

Med en känsla av triumf sköt jag undan ett par länstolar, och vek upp mattan på ena sidan. Här var ingenting särskilt att se. Sedan jag med svårighet skjutit undan en tung soffa, vek jag upp den på den andra sidan. Där var en fläck på golvet. En svagt röd fläck av en sällsam, egendomlig form.

Jag såg en syn för mitt inre. Blod, som rann i en tjock, tjock ström och bildade en pöl på golvet. En pöl av just denna egendomliga form, som liknade . . .

Allsmäktige Gud! Jag var ju i samma rum som det, i vilket jag mördade baronen! En den ohyggligaste känsla, som väl någonsin en människa har erfarit, grep mig. En känsla av vanvettig förfäran. Det trotsar all beskrivning.

Jag skrek högt i ångest:

»Jag mördare! Jag mördare! Mitt brott förföljer mig!»

Jag gallskrek, tills jag föll avsvimmad på golvet.

7.

»Mitt brott förföljer mig!»

När jag nu, sedan allt är över, tänker på de ord jag impulsivt skrek den natten, kommer jag att tänka på, att »det ligger något i dem», som det heter. »Mitt brott förföljer mig.» I dessa ord ligger en omedveten idé om att brott och brottsling på något sätt följas åt. Om jag i stället hade ropat: Jag förföljer mitt brott; då hade jag kanske snuddat vid sanningen. Jag har hört påstås, på vad grunder vet jag ej, att en brottsling dras tillbaka till den plats där brottet begicks. Men hur jag kunde dras till platsen för mordet, när jag inte ens visste var den var belägen, det övergår mitt förstånd. Måhända var det en slump — jag är mest böjd för att tro det — men var det ej en slump är det ju det mest lysande exempel som kan tänkas på sanningen i den kuriösa »tillbakadragningshypotesen.»

Men, då dessa funderingar äro helt ins Blaue, överger jag dem och återgår till min berättelse. Det återstår inte mycket att tillägga.

När jag vaknade till sans fördes jag genast till fängelset. Jag var häktad såsom misstänkt för mordet på baronen. Mina gälla rop hade helt naturligt väckt upp halva hotellet

och flera personer, däraν ett par av personalen, som visste att ett lik för fyra veckor sedan påträffats i samma rum, som då var möblerat med baronens antika möbler, hade tydligt hört orden »jag mördare».

Rättegången blev föga omständlig, emedan jag genast bekände utan omsvep. Jag var för trött och utpinad för att fundera ut, om det fanns något sätt att komma undan. Då jag dessutom fick en oemotståndlig lust att tala sanning (det var måhända därför, att sanningen denna gång var så otrolig), bekände jag kort och gott: avsiktligt mord, begånget i ilska. Domen lydde på dödsstraff.

Vistelsen i fängelset hade en lugnande inverkan på mina nerver och det dröjde inte länge förrän jag var så återställd efter chocken, att jag var i stånd att inse det egendomliga och intressanta i min upplevelse. Att jag själv spelat bovens roll gjorde den inte mindre intressant i mina ögon.

8.

Nu — den näst sista dagen jag har kvar att leva — roar det mig att göra några reflexioner om mig själv.

Vad är väl jag för ett vidunder till männi-

ska, som är absolut oemottaglig för alla yttringar av ångerkänslan? Ty ännu har jag inte känt någon ånger.

Jag måste vara vad man kallar genomond, ty jag har gjort det onda, icke för annat ändamål, utan för dess egen skull. Jag är dessutom feg. Det sista bevisas av den rent otroliga rädsla jag har erfarit i samband med mitt brott. Feghet och ondska bruka ju också följas åt.

Den enda gång jag har känt något så kallat bättre inom mig, så har det varit under inflytande av opium. Då, men endast då, har jag känt en fläkt av en slags evighetslängtan. (Ack, varför blev jag icke som andra människor, som ångra det onda de göra och leva vidare och äro lyckliga!)

Men vad är väl ont och gott? Det ena kan ju inte existera utan det andra som jämförelsematerial. Med andra ord: Det onda har också en uppgift, en mission att fylla här i världen. Måhända har jag kommit till för att fylla en del av denna mission?

Fåfängt grubbel.

I morgon, hur känner jag mig väl då till mods? Kan jag kanske då få njuta den befriande känslan av en gränslös och alla skrankor nedbrytande ånger? Ty då skall jag dö.

TÄVLINGEN

»*Le, ack le, mot allt du möter . . .*»
Gammal schlager.

När jag häromkvällen efter min vana tog en promenad i stadens centralare delar, kom jag förbi en upplyst port, över vilken orden *Det lustiga hjulet* flammade i eldskrift. Jag kände mig nedstämd och beslöt därför att gå ditin; måhända, tänkte jag, skall mitt svårmod skingras av roligheterna därinne.

Jag satte mig bland åskådarna och betraktade ett stort hjul, som långsamt satte sig i rörelse. På hjulet hade ett tjugotal personer tagit plats, och när nu farten undan för undan ökades, gällde det att hålla sig kvar så länge som möjligt. Till sist snurrade hjulet med rasande fart och under allmänt jubel slungades den siste passageraren med fladdrande kjolar och lysande lilafärgade underbyxor ut på de röda sammetskuddarna, som omgåvo hjulet. Det hela var verkligen mycket lustigt och jag skrattade länge och hjärtligt, ty jag är en mycket lättroad person. Och mitt svårmod var som bortblåst.

I natt spökade denna händelse i min hjärna på ett sätt, som gjorde det hela till en rätt märkvärdig dröm. Jag gick på en väg och framför mig gingo tvenne högresta herrar i långa vita kappor. De sågo mycket majestätiska ut och när jag betraktat dem en stund förstod jag att de voro gudar. När jag sedan kom närmare och kunde iaktta dem från sidan, såg jag, att den ene, den som gick till vänster, var Brahma, och att den andre var Oden. Och Oden frågade Brahma:

»Vad finns det för nöjen att gå på i kväll? Är det några föreställningar, eller kanske några tävlingar?»

»Ja», svarade Brahma, »Olympos nöjeslokaler äro ju stängda för reparation, men i Valhalls festsal är det en tävlingsuppvisning, som lär bli mycket intressant och spännande. Den kallas 'Kampen för tillvaron'. Låt oss gå dit!»

De gingo vidare och jag följde efter dem. Så kommo vi till en stor, upplyst port, som jag tyckte mig ha sett någon gång förr. Över porten flammade följande meddelande i eldskrift: *Det lustiga klotet. Stor kamp för tillvaron i afton. Kom in och se.*

Vi gingo in och satte oss på de platser en vaktmästare anvisade oss. Vi befunno oss i en stor teater- eller cirkusliknande byggnad,

som var fullsatt till sista plats. Men åskådarna voro icke människor, utan gudar, och jag kände igen dem allesammans. Där sutto Zeus, Jahve, Balder, Osiris, Tao-Manga, Baal, Djävulen ... Kort sagt, nästan alla jordens religioners gudar, goda och onda, voro här samlade på en plats. Vart jag såg var det gud vid gud. En tanke, som jag en gång helt flyktigt tänkt, fick jag nu besannad. Nämligen att den ena religionen inte behövde utesluta den andra och att alla dessa väsen, som ägnades så mycken och olikartad dyrkan, verkligen kunde existera samtidigt.

Men nu spelade en stor orkester upp en livgivande melodi (Apollo, som satt bredvid mig, talade om att det var den förträffliga Sfärernas Jazz Orchestra), lamporna slocknade och ett rött förhänge drogs åt sidan. På scenen såg man ett stort klot, som långsamt snurrade runt. Så riktades en strålkastare mot scenen och man såg då, att klotet, som förut såg kalt och öde ut, nu myllrade av små varelser.

Klotet snurrade nu fortare och fortare och då blev det mer och mer liv i de små varelserna. De sprungo omkring och sökte efter något att gripa tag i. Men många funno intet, och de ramlade av klotet, ner i den svarta avgrunden, som gapade på alla sidor. Och de som

föllo skreko fruktansvärt. Men orkestern försökte överrösta skriken. Jag tyckte det var ett avskyvärt skådespel; det gjorde mig ont om de små kräken, men till min förvåning genljöd salongen av skrattsalvor. Gudarna skrattade så att de voro nära att kikna. Och Apollo lutade sig intill mig och viskade: »Den är verkligen mycket lustig den här kampen för tillvaron, var gång jag ser den skrattar jag länge och hjärtligt.»

Jag kände hur jag häftigt rodnade och vreden började sjuda inom mig. Jag föraktade detta sällskap, som satt här och hade roligt åt det förfärliga drama, som heter livet. Och jag kände mig överlägsen dem allesammans. Jag kände mig som gudarnas gud.

Jag reste mig upp i avsikt att bjuda, det detta nesliga skådespel skulle upphöra. Men då blev jag varse gudarnas anleten, som jag inte sett förut, emedan jag varit så upptagen av det som tilldrog sig på scenen. Deras anleten strålade av den mest gudomligt oskyldiga barnafröjd, de skrattade så att de kritvita tänderna lyste, och jag måste själv le, när jag såg deras glädje. Jag erinrade mig nu att jag själv skrattat lika gott en gång vid ett liknande tillfälle. Och även jag betogs av en hejdlös munterhet, gapskrattade och ropade bravo . . .

ANTECKNINGAR

hittade i Sankt Olofs sjukhus

I.

Ett sådant vimmel och liv!

Spårvagnar med öppna släpvagnar och omnibussar med barhuvade, soldrickande gentlemän på taket. Lyxautomobiler och stora skramlande lastautos. Taxameterbilar, motorcyklar och ett och annat häståkdon. Och så hundratals velocipeder, som tyst och snabbt glida fram på asfalten och behändigt slinka emellan i de trångaste passager. De eleganta Voisins och Rols-Royces måste sakta farten och göra halt i trängseln, men cyklisterna glida förbi dem och lämna de svärjande livréprydda chaufförerna bakom sig.

Och trottoirerna!

Översvämmade av människor, som sommarklädda och glada långsamt flanera och njuta av solskenet. Inte kan man ha bråttom en sådan gudabenådad dag! Och för övrigt, har man bråttom går man inte i trängseln under de solbelysta färgglada markiserna.

Då tar man antingen en genväg genom någon mindre överfylld sidogata eller också utgör man tillsammans med något lämpligt åkdon en del av den jäktande strömmen i gatans mitt.

Vilket liv och vilken yra! En sådan konsert av tusen olika ljud för örat. Och för ögat, en sådan färgsymfoni! Alla regnbågens färger. Och en strålande junisol, som gassar ner på alltsammans!

Vi ha nu tagit en snabb och orienterande överblick av det hela. Vill ni nu vara så vänlig och koncentrera er blick på den långsamt böljande människoströmmen på trottoiren. Nej, inte den i skuggan, utan den andra. Den, som ligger i solen.

Se på denna ändlösa ström av hattar, mest halmhattar, som guppa upp och ner, upp och ner. Se, hur det blixtrar när solstrålarna träffa de släta blanka ytorna. Så långt ögat når, hatt vid hatt.

Men glöm bara inte bort, att under dessa guppande hattar finns det ansikten. Gamla ansikten och unga ansikten. Ledsna och glada och uttryckslösa ansikten.

För resten, under en av dessa hattar finns mitt ansikte, om det nu kan roa er att veta

Jag går boulevarden fram med hatten på nacken och min nya fina sommarkavaj uppknäppt. I min högra hand har jag en promenadkäpp, som jag lätt och lekande svänger på ett mycket nobelt sätt.

Mitt ansikte är varken gammalt, sorgset eller uttryckslöst. Det är ungt och glatt.

Skulle jag icke vara glad! Denna strålande junidag! I sanning, jag har all anledning att glädjas . . .

Vi ha hunnit mot slutet av 1920-talet och krigs- och kristiderna ligga alltså lyckligt och väl bakom oss. Skolpojkarna läsa om dem i sina läroböcker, som om något förflutet, vilket ej särskilt angår dem, och de förhöra varandra på årtalen och fråga: När stod slaget vid Soissons? Marne? Somme? — Livet har åter kommit i normala gängor. Vi kunna åter, som man gjorde förr, på allvar tala om välsignelsen av civilisationen och vårt höga kulturstadium. Vi äro mycket kultiverade och civiliserade. Se bara på denna gata. Den bär ju civilisationens och kulturens prägel från början och till slut. Tusentals människor trängas på den, men ändå faller ingen på den fåniga och inciviliserade idén att slå ihjäl någon av de andra. I sanning, vi äro mycket civiliserade!

Och inte blir det krig någon mer gång inte!

Å nej, vi ha minsann fått nog av det sista. Det var en hälsosam lärdom för oss. — I sanning, jag har all anledning att glädjas.

På min promenad boulevarden framåt har jag nu hunnit fram till café *Internationals* stora terrass. Sommarens schlager fyller gatan med sin taktfasta melodi. Den väller fram ur kapellets femton stråkar, för att inte tala om alla trummorna, cymbalerna och harskramlorna. — Jag stiger upp på terrassen och slår mig ner vid en kall lemon-squash, som jag suger i ett smalt rör.

Den är verkligen ståtlig, sommarens stora schlager. Bred och mäktig fyller den terrassen och boulevarden utanför med sin utpräglade, distinkta melodi: »Åh, Rio de Janeiro . . .«

Det förefaller mig som om denna melodi i sig samlade ett extrakt av sin tids anda och stämning. »Åh, Rio . . .«

Jag tror det är så, att varje år är det en schlager, som på sätt och vis är en representant för sin tid. När man sedan åratal efteråt får höra den välkända melodin igen, så tänker man genast på d e t året. Och man gläder sig åt att bli försatt ett stycke tillbaka i tiden . . .

Så är det åtminstone med mig; jag vet inte hur det är med de andra.

»Åh, Rio . . .«

Åter på gatan.

Jag går och går. Börjar visst bli litet trött för resten. Så där, nu gick solen i moln. Så blekt och glanslöst allting blev! Var äro alla färgerna; alla regnbågens färgers färgsymfoni?

Så blekt och glanslöst . . .

Jag går och går och svänger min käpp av och an. Vad är det som kommer emot mig där, mitt på trottoiren? Å, det är en tax.

Se på den taxen! Det är en ganska vanlig tax. Tjock, fet och välmående. — Den går ensam utan någon husbonde gatan framåt, lugnt, säkert och bestämt, som om den hade ett mål för sin aftonpromenad. Den ser kultiverad och civiliserad ut, där den går och vaggar med sin stora mage, som nästan släpar i marken.

Jag har iakttagit taxen ett tiotal meter innan jag passerar den. Den har gått lugnt och bestämt hela tiden. Jag går förbi den, som förut kulturmedvetet svängande min käpp. Då springer taxen på ett klumpigt sätt förskräckt åt sidan. Den trodde att jag måttade ett slag mot den med käppen.

Detta är oväsentligt. Det, som jag vill komma till, är det, att medan vi sålunda mötas taxen och jag, den förra förskräckt för en inbillad fara, riktar taxen sina stora blanka

ögon upp mot mig. Våra ögon mötas. Och de ögonen . . .

De ögonen talade och sade en hel del. De ögonen förstörde återstoden av min eftermiddagsro.

Löjligt!

Kan kanske tyckas så, men . . .

En tax! Antagligen någon åldrig ungmös tröst på gamla dagar. En ersättning för honom, som hon inte fick. En tax, detta djur, om vilket folkhumorn säger att det vuxit upp under en byrå . . .

Ja, ja. Allt det där är sant. Men just därför, ser ni . . . De ögonen, de ögonen . . . Och så allt det löjliga. Kontrasten, förstår ni. K o n t r a s t e n.

Som sagt, de ögonen förstörde min eftermiddagsro.

I det klumpiga djurets blick låg en förtvivlan, som gjorde mig sällsamt upprörd. Det smärtade mig att mot min vilja ha förorättat taxen. Man har inte rätt att förorätta någon.

I de stora blanka ögonen låg leda, oändlig leda, vid att leva det liv, som inte var det rätta livet, utan ett av civilisationen påtvingat. Jag läste i blicken att kräket var utpinat och nervöst.

Vad? En nervös tax?

Ja. Taxen ryckte till på ett nästan mänskligt nervöst sätt för min lyftande käpp, som för övrigt skulle ha tagit mark en halv meter från djuret. Djur äga ju instinkt och hade inte nervositen haft väldet, så skulle instinkten ha sagt att ingen fara var för handen. Sådan är vår tid, att till och med djuren äro nervösa.

Vidare uttryckte blicken längtan bort från allt detta, som är onatur för en hund, till och med för en tax. En längtan efter något, som inte kan närmare bestämmas, därför att det generation efter generation trängts bort och nu endast finns kvar som ett dunkelt, oändligt dunkelt, rasminne. Men som grund för detta minne ligger förfädernas fria och obundna liv i skogar och på slätter.

Kan man tänka sig något så löjligt! En tjock tax på fyra korta ben springande omkring som ett vilt djur!

Sant, alltför sant. Men betänk att taxens förfäders förfäder sågo inte ut på det sättet. De sågo helt annorlunda ut, hur veta vi inte. Taxens löjlighet är kulturens fel. — Och för övrigt just e m e d a n det är så löjligt det hela, blir det i mina ögon ä n m e r tragiskt. Taxens tragedi förstoras av löjets sargande smärta.

De stora blanka ögonen förfölja mig överallt. Jag ser dem var jag går. På samma sätt, som när jag vid elva års ålder för första gången var förälskad, såg Hennes bild överallt — på marken, på husen, på himlen — ser jag nu dessa taxögon. De förfölja mig.

Jag går och går. Denna förfärliga gata har ingen början och intet slut. Himlen har helt hastigt blivit alldeles mulen. Allt är grått, grått. Och det börjar blåsa kyligt.

Jag stannar för att se på ett nybyggt hus. Men jag kan inte se det. Jag ser bara två stora blanka hundögon, och bakom dem ett oredigt virrvarr av fönster.

Å, dessa ögon! Jag hatar dem!

Varför hatar jag dem? Är det därför att jag förorättat dem? Man får inte förorätta någon.

Jag går och går. Å, där är den lilla vinstugan, som blivit mitt stamlokus på sista tiden.

Jag går in och sjunker utmattad ner i min vanliga soffa. På bordet ligger en tidning.

Jag tar den för att läsa, men kan inte. Jag ser två ögon bara och bakom dem ett oredigt virrvarr av svarta bokstäver.

Dumheter! Jag måste koncentrera mig! Måste skärpa min viljekraft. Det här duger inte! Så, vad står där nu?

»Förenta Staterna bygger fyra nya dreadnoughts.»

Inte blir det något mer krig inte!

Å, dessa ögon . . .

2.

Detta om den långa gatan, musiken, taxen och vinstugan, som jag har fört in bland andra anteckningar från min sjukdomstid, är måhända besynnerligt och drömlikt; dock är det ingen dröm. Men verklighet är det ännu mindre. Jag skulle vilja kalla det en tankevision.

Jag ligger nu på Sankt Olofs sjukhus. Det är så lugnt och skönt här; jag är nästan lyckligare nu än när jag är ute och spankulerar bland människorna. Mitt rum är så vackert i sin klosterlika enkelhet, utanför de höga fönstren ser jag en grön park, bakom den skymtar jag ett gammalt hus med koppartak och ovan träden är himlen blå med ljusa sommarskyar. Dessa dagar har jag haft tid att tänka, tid att sova och att drömma.

Och jag drömmer mycket, förvirrat och osammanhängande, men förvirringen är en-

dast skenbar, tror jag. Ty det tyckes mig, som drömde jag ett slags chifferdrömmar, och kunde jag blott finna nyckeln till denna hemliga skrift av bilder, så skulle allt på ett sällsamt sätt lysa fram i en ny dager, och det meningslösa skulle bli oändligt mer meningsfullt än den klaraste verklighet.

Men jag är rädd att jag drömmer mer än jag borde göra. Och mornarna äro så underliga! Jag kämpar så länge mellan sömn och vaka och under striden för att återvinna verkligheten trängas en myckenhet tankar i min hjärna. Då tänker jag visionärt.

Dessa tankevisioner, av vilka detta om de förföljande hundögonen var en, äro egentligen en slags fortsättning på drömmarna, likväl vet jag bestämt att jag inte sover då dessa syner draga förbi. Men drömmarna övergå helt omärkligt i detta. Det förefaller mig, som om de genast finge en slags litterär utformning, och det egendomliga är, att var och en av dem är färdig med en gång. Jag ser icke början först och slutet sist, utan det hela blir till samtidigt. Jag tror att jag är diktare under dessa timmar, då ljuset långsamt smyger sig in i rummet och driver nattens underliga skuggor och svarta skepnader på flykten.

Men lika omärklig, som övergången mellan drömmar och visioner är, är visionernas

vardande till tankar. Långsamt smyga de bort dessa syner, lämna min säng, dröja kvar i de mörkare vrårna av rummet, gömma sig i gardinerna, vilka röra sig som för svaga vindfläktar, och äro till sist helt försvunna. Och jag märker då, att det är full dager och att jag tänker klara tankar, sådana som: vilken bok skall jag läsa i dag... kommer inte syster in och hälsar på snart.

Det förefaller mig på det hela taget, som om gränserna mellan dröm, dikt och verklighet icke äro så bestämda, som man i allmänhet tror. Och hur litet verklig är inte verkligheten! Gårdagen, som för mig försvann när den nedgående solen senast höljde koppartaket mitt emot mina fönster i ovärldslig glans, har varit verklighet, men är i dag ett dunkelt minne, en mening med vartannat ord utraderat, en halft förgäten dröm och lika overklig som en sådan.

3.

Hur besynnerliga äro icke drömmar! Dessa hjärnans fribytare, som nonchalera allt vad förnuftsregler heter och till och med trotsa tidsbegreppen. Händelser, som om de passera i det verkliga livet, skulle ta timmar eller dagar i anspråk, kunna ju i drömmen äga

rum på några sekunder. Vilket outgrundligt mysterium! Det gjorde ett mycket djupt intryck på mig, när jag som barn i *Tusen och en natt* läste den fantastiska berättelsen om den klentrogne sultanen, som i badet ett ögonblick doppade sitt huvud i vattnet, och därunder drömde sju långa år med all deras sorg och glädje, utan att ett ögonblick tvivla på verkligheten av det upplevda. — Hela vårt drömliv, denna bisarra och groteska spökvärld, som fångar oss när vi glida bort från verkligheten, så underligt och skenbart meningslöst det är! Ja, skenbart meningslöst, så måste det vara, ty säkert låta drömmar oss stundom ana större och heligare sanningar, än vi någonsin möta i vårt medvetna liv.

Jag är aldrig så genialisk som när jag drömmer. Då löser jag med lätthet de svåraste problem, talar främmande språk flytande och författar dikter, vilket jag aldrig gör när jag är vaken. Härom natten drömde jag att jag läste vers i en bok, och jag visste, samtidigt som jag läste de tryckta orden, att jag hittade på alltsammans själv. Och det var bra vers.

I min barndom plågades jag mycket av drömmar. Och det i så hög grad, att jag ofta formligen fasade för att gå till sängs, emedan

jag visste vad jag hade att vänta när sömnen kom smygande över mig. Denna lust för att vara sent uppe om kvällarna tolkades av mina föräldrar som önskan att verka stor och viktig. Jag var nämligen som barn i hög grad skygg och inbunden, och berättade aldrig om mina nätters kval. Och det var något som gjorde, att jag instinktivt avhöll mig därifrån; jag skämdes en smula för mina drömmar.

Min barndoms drömmar voro hemska och fruktansvärda. Och så gott som alla min barndoms nätter voro fyllda av drömmar. Skräckdrömmar, som skrämde mig så, att ni inte kan fatta det, om ni inte själv erfarit detsamma. Jag måste ha varit ett styggt och elakt barn, ty nästan aldrig visade Jon Blund sitt paraply med de vackra bilderna för mig. Om han åtminstone hade spänt upp sitt andra paraply, det som var helt utan bilder, skulle jag varit lycklig. Det paraply, som han sätter över de »obeskedliga barnen». »Så sova de så dumt om natten och ha om morgonen, då de vakna, icke drömt det allra ringaste.» Att slippa drömma, vilken lycka skulle det inte ha varit! Men nej, Jon Blund måtte ha haft ett alldeles extra paraply, som Andersen glömt att tala om, i beredskap åt mig. Ett paraply med endast fula bilder på.

Till att börja med var det de drömmar, som, efter vad jag hört, äro synnerligen vanliga hos barn, nämligen drömmarna i vilka barnet förföljes av »otäcka gubbar». Jag jagades av gubbar gata upp och gata ner, tills jag slutligen, uttröttad och förbi, gav upp det hela med en stor fruktan för vad som sedan skulle ske, och — vaknade. Känner ni igen det?

Eller detta. Åter var jag jagad. Sprang för livet. Så fick jag syn på en spårvagn, som stod färdig till avgång vid en hållplats. Jag visste, att om jag lyckades hinna upp på vagnen var jag räddad. Jag sprang och sprang, i varje ögonblick fruktande att vagnen skulle sätta i gång. Jag sprang — vagnen stod ännu stilla. Jag var alldeles inpå den — den stod stilla. Jag kände mig lättad, när jag tog de steg, som ännu skiljde mig från vagnen. Jag var framme — ännu stod vagnen stilla. Jag skulle lyfta min fot för att stiga upp — vagnen stod alltjämt stilla — men jag kunde inte lyfta foten! Den var som förlamad. Förföljaren hann upp mig. Och jag vaknade i ångest.

När jag länge hade plågats av sådana drömmar lyckades jag till en del övervinna min rädsla för dem. Men allt efter det fruktan vek undan efterträddes den av något annat, nämligen nyfikenheten. Jag hade så många gån-

ger varit förföljd och upphunnits, men alltid vaknat strax innan jag blivit gripen. Jag visste inte vad som skulle ha hänt om jag inte vaknat. Till sist blev jag nyfiken, oerhört nyfiken, på vad som skulle ske i fortsättningen, och sålunda började fruktan och nyfikenheten kämpa en tvekamp med varandra. Den senare segrade. Och då var det jag började önska att få drömma fortsättningen också. Denna önskan blev till sist så stark, att jag suggererade mig till att göra det.

Så blev jag för första gången gripen av en gubbe. Han lade mig på sitt knä, tog fram en kniv och skar i mitt nakna ben. Det gjorde inte ont, det kändes för resten inte alls, men jag blev mycket rädd, och ändå! Det beredde mig en njutning, trots att jag var rädd, eller kanske just emedan jag var rädd.

4.

Jag tror att de flesta människor i sin barndom ha mer eller mindre plågats av förföljelsedrömmar, liknande mina. Men jag hade också andra drömmar, som säkerligen äro mer ovanliga. Jag vill kalla dem drömmar om form och rum, därför att gemensamt för dem alla var, dels egendomligheter i drömföremålens

form och dels något ovanligt i rummets beskaffenhet.

Jag skall närmare förklara vad jag menar. Mina drömmar om form bestodo till exempel däri, att i desamma dominerade ett bestämt föremål, låt oss säga en bokhylla, men då var denna bokhylla inte av den vanliga formen, utan den var låg och platt och krökt, på ett sätt som verkade skrämmande. Den underligt formade bokhyllan ingav skräck, emedan den verkade så helt främmande som om den kom från en annan planet. — Och ormarna. Dessa tusen ormar, som förbittrade min barndoms nätter, var kommo de ifrån? De krälade i massor i rummet, där jag med bara fötter stod mitt på golvet, ensam och hjälplös. Jag sade att de krälade, men det är riktigare att säga att de vältrade sig fram. De voro nämligen inte som vanliga ormar, utan korta, tjocka och taggiga, på ett sätt som gjorde att de inte kunde kräla, utan måste vältra framåt.

I mina »rum-drömmar» var allt förvirrat och underligt. Jag låg i min säng och såg ut över mitt rum, men jag kände inte igen det. Golvets mattor och väggarnas tapeter voro i sällsamma storrutiga mönster. Möblerna stodo på sina vanliga platser, men de voro helt annorlunda, på samma gång som de liknade

de välbekanta möblerna. Och så, det egendomligaste av allt, rummets form var inte densamma. Det var som vanligt fyra plana väggytor, en plan golv- och takyta och vinklarna voro räta, men ändå var det något egendomligt med rummets form. Det verkade på något sätt böjt.

Så steg jag upp och gick ut genom väggen, in i ett angränsande rum. Även detta var böjt på samma sällsamma sätt. Jag gick ur rum i rum och alla gåvo de samma egendomliga intryck. Så, till sist, var jag tillbaka vid utgångspunkten, mitt eget rum, trots att jag hela tiden gått rakt framåt utan att vända och trots att alla rummen lågo i rät linie. Men i drömmen tyckte jag ingalunda att detta var något märkvärdigt, jag fann det tvärtom helt naturligt. Jag kände instinktivt att fenomenet hängde samman med det besynnerliga i rummets beskaffenhet.

Jag såg inte direkt denna egendomlighet. När jag betraktade en yta eller en vinkel fick jag ett vanligt intryck, men i samband med vartannat var det hela på något sätt annorlunda. Men denna rummens böjda form anade jag snarare än jag såg den.

Jag skall nu tillägga något, som ni kanske finner löjligt, men som i alla fall hör till det hela.

Nu, vid mogen ålder, har jag gjort bekantskap med Einsteins relativitetsteorier, och jag glömmer aldrig när jag första gången hörde talas om det fyrdimensionala rummet. Jag bleknade och greps, ju mer jag läste, av en intensiv spänning, som pressade fram kallsvetten i pannan. Jag kände ju igen detta! Jag hade ju drömt det som barn! Jag förstod att förvandlingen från »världsrum» till »rum» i vanlig betydelse var en ordlikhetsövergång av det slag, som äro vanliga i drömbildning. Och vad var då min barndoms drömmars böjda rum, om inte samma sak, som Einsteins krökta! Detta låter nog föga trovärdigt, men jag vet. Det är allt jag kan säga.

Färdas man efter vad vi anse för rakt ut i världsrymden från vår planet, så kommer man, enligt Einstein, tillbaka till jorden, emedan rummet-världsrymden är »krökt». På samma sätt kom jag nu tillbaka till utgångspunkten, när jag gick igenom mina »böjda» rum!

5.

Jag minns en gång, på en fest . . .

Just i det ögonblicket gledo alla dessa barndomsdrömmar med pinsam klarhet, en efter

en, genom minnets skräpkammare. Ja, just i det ögonblicket, ty det tog inte mer än några sekunder att återigen genomleva barndomsnätternas fasor. Man tänker ju så mycket fortare än man talar. Tanken är så tillvida släkt med drömmen att vanlig tid ej gäller för någondera. Det sägs ju, att i dödsögonblicket rullar den döendes hela liv upp sig i hjärnan på mindre än en sekund.

Vad gjorde jag just då, i det ögonblicket? Jag var på en glad fest hos en av mina vänner. — Efter middagen roade vi oss med att berätta gamla glada barndomsminnen för varandra. Jag satt emellertid tyst, emedan jag inte hade några barndomsminnen, som voro tillräckligt ljusa att berätta i detta muntra sällskap. När jag tänker tillbaka på min barndom, så är det en dyster tid jag erinrar mig, en tid, som jag är glad att ha kommit ifrån.

Nå. Barndomsminnena och gammalt gott vin hjälptes åt att försätta sällskapet i en munter sinnesstämning. En sådan där stämning, som kan föda ungefär vilka infall som helst. Och nu fick sällskapet det infallet att vi skulle leka hök och duva, alldeles som i barndomen. Och så jagade vi varandra genom rummen.

Någon slog mig på ryggen och ropade

»dunk». Och så hörde jag någon som skrek: »Du har den! Du har den!»

»Du har den . . .» Alldeles som i barndomen . . . Alldeles som i dröm . . .

Men nu har jag hunnit fram till just det ögonblicket, då de gamla halvt förgätna drömmarna ånyo spökade i min hjärna.

Vad gjorde jag då? Jo, jag var »hök» och jagade en »duva», som var en ung vacker kvinna med mörka, grönblå ögon. En kvinna, som jag länge älskat i tysthet, utan att jag vågat säga henne det.

Jag jagade henne genom salen. Smidig som en leopard gled hon framför mig på den mjuka, mörkgröna mattan. — Varför, varför mindes jag just då min barndoms drömmar?

Hon var fem steg framför mig, men jag hann inte upp henne. Hon sprang in i ett angränsande rum. Jag efter. Avståndet mellan oss var alltjämt dessa fem steg.

Då sprang hon in i en garderob. Jag tänkte: Nu har jag dig! Nu har du ingen återvändo. Och när jag kommer in tar jag dig i mina armar, kysser dig på pannan och säger dig hur gränslös min kärlek är. Och jag skall, trots mörkret därinne, se in i dina underliga ögon, djupt, djupt, och vem vet, måhända finner jag då den hemlighet, som jag länge anat döljer sig i dem . . .

Allt detta tänkte jag medan jag tog de fem stegen, som skiljde mig från garderobsdörren. Jag slet upp dörren och — garderoben var tom!

Var fanns hon? Var fanns hon?

Allt gick runt för mig. Detta var ju ett underverk! En övernaturlig händelse, som det inte fanns någon som helst förklaring på. Jag såg henne med mina egna ögon springa in i garderoben och sprang genast själv efter. Och så var den tom! Alldeles tom, där hängde inte ens en klänning. Och det fanns inte ett kryphål för en råtta en gång. Jag kände på väggarna och stampade i golvet. Ingen dörr, ingen fallucka. Var var hon? — Jag, som i hela mitt liv förnekat möjligheten av underverk, upplevde nu själv ett alldeles oförklarligt sådant. Vad skulle jag tro?

Detta var för ohyggligt . . .

— — —

Jag vaknar av att solen sticker mig i ögonen. Morgon! Genom fönstrets gardiner skymtar jag den välbekanta utsikten: parkens träd och det gamla huset med koppartaket. — I natt har jag visst drömt besynnerligare än vanligt; dröm i dröm som ask i ask!

Men för en gångs skull är jag med ens all-

deles klarvaken. Alla drömmarna ha flytt för morgonsolen, jag förnimmer verkligheten klart och jag är mycket lycklig.

6.

Endast en halv timme kvar till en avgörande stund i mitt liv. En stund, som kanske blir min sista. Jag är ohyggligt nervös! Min nervositet stegras för var minut, som kryper fram, för var sekund, som kry . . . Ja, det är sekunderna, som krypa fram och inte minuterna, minuterna stå stilla. Alldeles stilla. Vad är det jag säger? Ja, det kan också göra detsamma. Nej, jag vill inte se på klockan mer, inte längre räkna minuterna, som äro kvar. Jag skall lägga min näsduk över klockan, så att jag inte mer kan se den. Så, det är bra, nu syns den inte längre.

Och så skall jag krypa ner i sängen och dra lakanet över huvudet och inte röra mig, inte göra någonting och inte tänka, framför allt inte tänka, ända tills stunden är kommen. Inte tänka var det ja. Inte tän . . .

Men Herre Gud, så jag tänker! Jag har aldrig tänkt så förr i hela mitt liv. Tankarna komma och gå och hoppa och fara, som . . . Vad säger jag? Hoppa tankarna? Det måste vara ett

misstag. Vad är det för tankar som hoppa? Tankar hoppa inte alls . . .

Nu måste i alla fall en del av halvtimmen ha gått. Det kan inte vara långt kvar.

Någon ropar. Vem? Jag slår tillbaka lakanet och ser mig omkring. Så ljust det blev! Men vem ropade? Jaså, det är mannen som säljer choklad. Nej, jag vill inte ha någon choklad, jag vill bara att tiden skall gå.

Jag kryper ner igen. Nu går tiden! Jag känner hur tiden går. Den går, går, går . . .

Någon rör vid min arm. Varför får jag inte vara i fred? Jaså, det är syster. Skall jag in nu? Är stunden kommen?

Äntligen!

Nu försvinner all nervositet och jag blir lugn. Fullkomligt lugn. Så är det alltid med mig när något ovanligt skall ske. Långt förut är jag ohyggligt nervös, men i det avgörande ögonblicket blir jag alldeles lugn.

Raskt hoppar jag ur sängen ned i tofflorna, drar på mig den vita sjukrocken och följer efter syster. Vi gå genom en lång korridor in i operationssalen. Å, så vitt allting är! Så vackert! Vita väggar, vitt tak och golv. Fönster från golv till tak. Ljuset strömmar in.

Å, se där är doktorn, klädd i en vit rock.

Goddag! Nej visst, inte är det något farligt inte. Jag är inte rädd alls.

Skall jag lägga mig där? Jaha. Man talar om operationsbordet, men det är ju knappast något bord. Snarare en säng. Och bäddad med vita lakan!

Jag kliver upp och lägger mig. Jaså, armarna och benen ska spännas fast. Ja visst, jag kan ju bråka i sömnen. Och så en rem över bröstet. Det är inte utan att det i alla fall är en intressant upplevelse det här.

Jag blir ju sövd och kan ingenting känna under operationen. Men det är ändå en sak som oroar mig. En tanke, ja, den är så dum, men den oroar mig i alla fall. Tänk om man drömmer under sömnen, och i drömmen upplever operationen alldeles som den går till i verkligheten, och känner smärtan! Kanske alla göra det, fast de ha glömt det efteråt. Maran kan ju bero på att man ligger med armarna i kors över bröstet. När de nu börja använda kniven, så kanske . . .

Och tänk om jag kanske vaknar medan det pågår!

Dumheter!

Vad är det ni stänker på mig? Jaså, kloroform.

Det känns obehagligt. Det sticker i ögonen.

Så, utan att jag vet ordet av, har jag masken med narkosångorna för ansiktet. Au... jag vill inte andas in det där.

Andas lugnt! Lugna, jämna andetag! hör jag doktorn säga.

Men rent instinktivt försöker jag spjärna emot och inte andas in ångorna. Men det går inte; de tränga in överallt. Det är vedervärdigt. Jag kvävs! Jag måtte ha tänkt högt, ty jag hör doktorns röst, långt bortifrån: Nej, visst inte, det är inte farligt.

Då får jag den idén att det nog är bättre att inte spjärna emot. Att ge mig på nåd och onåd och dra in narkosen i fulla drag. Jag gör så och då känns det bättre.

Men nu börjas det. Det surrar, surrar, surrar . . . Och det hamrar, hamrar, hamrar . . . Och så börjar jag snurra runt, runt, runt . . .

Det är mörkt omkring mig, men här och var lyser det ljus. Det är planeter, stjärnor . . . Jag är i världsrymden och snurrar runt, runt bland stjärnor och planeter. Jag snurrar med magen som medelpunkt. En hissnande känsla griper mig.

Det går fortare och fortare. Runt, runt. I rasande fart. Och så ringa klockor, bang bang, bang... och allt eftersom farten ökas,

öka klockorna takten. Bang, bang, bang. Bang, bang, bang.

Ett ögonblick tränger en klar tanke genom alltsammans: Detta är maran! Jag drömmer! Då brukar man kunna väcka sig själv. Jag skall väcka mig!

Jag försöker resa mig, men något tar emot. Och så hör jag en röst långt bortifrån, oändligt långt bortifrån; den måste komma från någon plats bortom alla dessa millioner planeter, från andra ändan av världsrymden. Rösten säger: Var stilla! — Nu vet jag. Det är Gud, som talar. Gud säger åt mig att vara stilla; då är det nog bäst att jag är det.

Och så snurrar det. Fortare, fortare... med en hastighet så oerhörd att den överträffar all min tidigare erfarenhet av fartsensation. Ja, den överträffar vida varje idé om hastighet, som jag har haft under mitt liv på jorden. Och så ringer det. Bang, bang, bang...

Så är jag borta. Jag har ett svagt medvetande, men detta medvetande säger ingenting annat än att jag är borta.

Oändligt långt borta.

Nu vet jag att tid har förflutit. Hur mycket? Timmar? Veckor? År? Det kan jag inte säga, men tid har förflutit.

Så är det, som om något ljust sökte sig

väg genom mörkret. En liten svag aning av ljus. Men det försvinner. Uppslukas av mörkret.

Mörker, mörker, mörker.

Nu är det där igen! Ljuset. Det går som en blixt genom det svarta. Ett ögonblick skymtar jag något. Ett rum, ett golv, ett bord, som gungar, gungar ... Så är jag borta igen. Ohjälpligt borta.

Åter börjar det klarna. Det är som om något tjockt, tungt, svart så småningom började lätta och ljusna. Jag börjar kunna urskilja föremål. Jag ligger i ett rum utan tavlor på väggarna. Jag förstår inte varför jag ligger här. Jag minns inte ... Hur ... Var ...

Jag måste sätta mig upp och se mig omkring.

»Ni måste ligga stilla. Ni är opererad.»

Vem talar? Någon håller mig i handen. Det märker jag först nu. Å, det är ju syster. Det är ju syster.

»Är jag opererad, syster?»

»Ja visst.»

»Jaså, jag är opererad.»

Men Herre Gud vad jag är trött. Jag måste domna bort ett tag.

Det är sant, det var något jag ville veta. Men det frågade jag ju nyss. Ja, men då sov jag ju, då drömde jag. Men nu är jag vaken. Riktigt vaken.

»Är jag opererad, syster?»

»Ja visst. Och här är blommor, som en dam lämnade medan ni sov.»

Å, det är röda rosor, det är röda rosor. Men Gud, vad är det som värker så? Å, Jesus Maria, det gör så ont! Det är sant, det måste vara i operationssåret det värker. Så måste det vara. Det är förresten gott att det värker, ty det hjälper mig att vakna.

Jag förstår inte det, att jag inte vaknar. Att jag inte vaknar! Det är förfärligt det här. Kanske jag aldrig mer vaknar.

»Säg syster, varför vaknar jag inte?»

»Ni är ju vaken.»

»Nej, det är jag inte. Å, det gör så ont! ... Säg syster, hurudana ögon hade hon, hon som lämnade blommorna?»

Så domnar jag bort. Vaknar, men är ändå inte vaken. Domnar bort igen.

Men åter börjar det klarna mer och mer. Det är som om en tyngd i huvudet blev lättare och lättare.

Och se där är syster! Hon håller min hand. Så snällt av henne! Jag måste gripa riktigt hårt om hennes hand, annars ramlar jag tillbaka ned i mörkret igen.

Nu minns jag klart. Jag skulle opereras. Kanske det redan är gjort. Är det redan över?

»Det är redan över», svarar syster på min

tanke. Att man kan svara på tankar! Det är sant, jag är så virrig, jag hade väl tänkt högt igen.

Men nu förstår jag allt. Jag har opererats, och under tiden har min älskade varit här med röda rosor. Så må jag då vara lycklig!

Jag vill resa mig för att andas in blommornas doft, men tung i hjärnan som jag är, låter jag huvudet falla mot kudden, och strax är jag huvudstupa i nya bisarrerier.

7.

Jag gick nedför en trappa.

Det var en smal spiraltrappa av grå otuktad sten. Även väggarna voro av samma dystert grå färg, och överallt härskade ett halvskumt gråmörker. Nej, inte överallt; vid de här och var förekommande avsatserna föll ett svagt, mångfärgat ljus in genom små fönster, som voro bemålade med historiska bilder. Dessa bilder voro hållna i klara färger, som åstadkommo fantastiska ljusbrytningar. Karl den stores purpurröda kejsarmantel kastade en dunkel blodskugga på de grå trappstegen och Jeanne d'Arcs gloria reflekterades på väggen som en blek solkatt.

Så, när jag gick nerför denna trappa, stötte

min fot emot något. Det visade sig vara ett stycke tyg; grått, klibbigt, gyttjigt. Och jag rullade med vämjelse samman tygstycket och tog det med mig.

Då var det jag först blev medveten om hans närvaro. Jag visste att han stod bakom mig och han var högrest och väldig; grå, klibbig, gyttjig, och framför allt obestämd. — Jag gick vidare och han följde efter mig; tyst, långsamt värdigt. Och åter stötte jag på ett stycke tyg, av samma slag, grått, klibbigt, obestämt, liksom mannen bakom mig, trappan och alltsammans. Jag rullade tygstycket samman och tog det med mig. Den högresta skuggan följde efter. Tyst och värdig.

Och jag träffade på än fler likadana tygstycken, som jag samlade upp och bar med mig. Och skuggan följde efter. — Sålunda närmade vi oss trappans slut, varifrån en gråskum gång förde rakt fram till en stängd port. På andra sidan om denna port, det visste jag, fanns dagens ljus och solsken. Men till vänster om gången gapade en stor svart glugg, som ledde in till en källare . . .

Jag gick nu, släpande på alla mina tygstycken, utför de sista trappstegen. Då, när jag lämnade det allra sista steget bakom mig, stötte min fot emot en grå, klibbig, gyttjig massa. Och jag förnam att den obestämda

massan var ett lik. Och jag förnam att den stolta, högresta gestalten alltjämt var bakom mig. Och jag lyfte upp liket och bar det, tillika med tygstyckena, som, det förstod jag nu, hade slitits från den döda skuggan, och jag insåg nu, att tygstyckena ej var tyg i vanlig mening, utan delar av den döde. Jag bar alltsammans bort till källargluggen. Och jag tänkte: Här kan jag bekvämt kasta ner det, så är jag av med det hela på ett enkelt och bra sätt. Och jag kastade allt ner i källaren, men, när jag gjorde detta, kände jag med visshet att jag handlade orättfärdigt, och likväl kunde jag inte göra annorlunda. Så, när jag kastade ner den döda kroppen, hörde jag huru den djupt där nere slog emot andra kroppar, som också voro döda, och när kropparna slogo emot varandra sade det klatsch. Ej det ljud, som vi i skrift teckna så, utan ordet självt uttalades där nere, när kropparna slogo emot varandra. — Och jag greps av det ohyggliga medvetandet om, att nu skulle gestalten, som alltjämt stod bakom, kasta sig över mig och döda mig. Och så skulle han lägga min kropp på samma plats vid slutet av trappan, där jag fann det grå liket. Och bitar av mig, grå, klibbiga, gyttjiga bitar, skulle han lägga här och var i trappan. Och så skulle han vänta på den nästa, som, liksom jag hade gjort,

skulle förundra sig över kejsarmantelns blodskugga och den bleka reflexen av glorian. Och, liksom jag . . .

Ja, allt detta skulle ha skett, det visste jag, om jag inte hade sprungit för livet, mot porten som skiljde mig från dagsljuset, och om jag inte hade kommit före skuggan och hunnit ut i solskenet, medan jag hörde honom, den väldige därinne, tjuta i vanmäktig vrede, i vrede över att jag hade brutit kedjan!

Ty, genast när jag befann mig på andra sidan den stängda porten, förstod jag det: Hade jag inte lyckats rädda mig undan den väldige, den allsmäktige, så skulle samma förfärliga tragedi ha upprepats om och om igen. Andra varelser skulle, en och en, ha gått nerför trappan och liksom jag stöta på sina föregångares lik och högen där nere skulle ha blivit större och större, men ändå skulle källaren aldrig ha fyllts. Och så skulle det ha fortgått, om ingen hade sprängt denna kretsgång. Men jag hade gjort det, och jag kände mig uppfylld av glädje och stolthet däröver. Och jag gladde mig åt dagens strålande ljus och berusades av solskenet, som flödade över en ny och renare värld, befolkad av en befriad mänsklighet . . .

SOLUPPGÅNG

I.

Den unge diktaren Jan Bredström stod vid fönstret i sitt lilla torvtigt möblerade rum i huset Regnmakaregatan 5, mitt för Ansgarii kyrkogård. I soffan satt hans vän Elias Halmberg och rökte en gammal svartnad pipa. Kyrkogårdens träd därnedanför voro klädda i höstligt gula färger, som voro på ett egendomligt sätt självlysande, ty det var den tiden på dagen då skymningen börjar komma. I ett av de höga kyrkfönstren kunde man skymta ett svagt ljus och himlen var översållad med röda moln.

Mannen i soffan vände ljudlöst bladen i en bok. Mannen vid fönstret for med handen genom sitt hår och, alltjämt stirrande ut över kyrkogården, började han tala.

»Träden», sade han, »äro sannerligen ena roliga figurer! — När kylan kommer krypa människorna in i hudar och skinn för att värma sig, men icke så träden! De skaka av sig sina pälsar så att fjädrarna ryka . . .»

Och hans melankoliska ögon följde ett blad på dess vinglande väg mot jorden. Sedan bladet lyckligt landat på en stor skalds grav, fortsatte han sitt tal.

»De gröna träden bli gula, det ena efter det andra. De gula träden bli svarta och stå där nakna och frysa när kylan kommer. Inom kort bli de vita, då snöflingorna börja falla den ena efter den andra. Men igen vänder solen sitt strålande anlete emot oss, snön smälter och träden bli åter svarta, sedan vårligt ljusgröna, för att till sist stå där i full sommarprakt, det ena efter det andra. Och så går det runt, runt; grönt, gult, svart, vitt och så vidare, det ena året efter det andra . . .»

Hittills hade han stirrat ut över kyrkogården, med ögonbrynen vemodigt krökta, på det sätt som de flesta kvinnor äro så svaga för. Men nu vände han sig mot vännen i soffan och denne måtte ha lett ironiskt vid hans tal, ty plötsligt föll han ur den lugna melankoli han förut behärskats av. Den andres försynta leende (ty säkert var det försynt, tänkte Elias Halmberg själv) retade honom så, att han i stället fick ett lindrigt anfall av något, som i medicinska böcker kallas *Raptus melancholicus*.

»Varför», sade han, i det han med oväntad kraft slog handen i bordet och såg på sin vän

med flammande blickar, »varför ler du så föraktfullt?»

»Åh», fortsatte han utan att vänta på svar, »jag bryr mig inte om ditt leende. Vad bekommer det mig? Men vad som retar mig är det monotont enahanda i allt. Detta eviga: det ena efter det andra; att samma orsak alltid följs av samma verkan. Varför dras till exempel mungiporna alltid uppåt när man ler? Varför nedåt vid ledsnad? Varför putar man ut med munnen när man vill vara stolt och föraktfull och varför gapar man som en idiot när man blir häpen? Alltid detsamma: solen upp i öster, ned i väster; grönt om sommaren, om vintern vitt; skratt vid glädje, tårar vid sorg . . . Åh, jag vånne jag kunde vända käften upp och ned av leda!»

Här slutade han sitt tal med en i sitt slag så utsökt grimas, som om han verkligen ville utföra detta enastående munekvilibristiska konststycke. Men Elias Halmberg, som kände sin vän sedan många år tillbaka och kände honom väl, förstod genast att detta endast var ett naturligt och enkelt uttryck för den känslans brustenhet, vilken nödvändigt måste finnas hos personer som lida av livsleda.

2.

Elias Halmberg var en sansad och förståndig man, med ett sunt omdöme och en förnuftig syn på tingen, och likväl tog han Jan Bredströms pessimism på allvar, trots att han, som sagt, kände honom väl. Efter monologen vid fönstret följde nu en stunds tystnad, en stunds besvärande tystnad, kunde man kanske säga för Jan Bredströms vidkommande. Denne hade åtskilligt av skådespelare i sitt dagliga uppträdande och tyckte inte om att någon hans prestation lämnades utan kommentar. Men hans vän bekymrade sig föga därom, utan använde i stället tiden till tysta betraktelser, medan det svartnade därute och mörkret lät kyrka, träd och gravstenar flyta samman till ett dystert helt. Mörkret kommer så hastigt den tiden på året och tystnaden varade heller icke länge, trots att Elias Halmberg hann tänka mycket om sin vän.

Han hade väl märkt att vännen gärna poserade, som han gjort just nu, och att han gärna snobbade med sin oförmåga att känna livsglädje. Men behövde den därför vara oäkta? Svaret gav sig icke självt. Det föreföll honom som om många av diktens sorgdystra gestalter hade samma fel, om man nu skulle kalla

det så. Han tänkte på Hamlet, på Werther och också på Raskolnikov, som, trodde han, säkert någon gång hade en tanke på effekten, när han, som han så ofta gjorde, barrikaderade sig med en mur av likgiltig tystnad. Litteratur var ju visserligen litteratur och icke liv, men dikten skulle ju dock i viss mån vara en spegelbild av livet. Detta glömdes för mycket, och ofta gjorde man sig nog skyldig till ett felslut, när man förklarade att något ur verkligheten »smakade litteratur», ehuru böcker naturligtvis kunna öva ett stort inflytande på människor, som föra ett stillasittande och händelsefattigt liv. För några decennier sedan talades mycket om miljöns inflytande på människan. Kanske vore det nu på tiden att närmare undersöka litteraturens inflytande på den moderna kulturmänniskan? Säkert är att det är större än man i allmänhet föreställer sig. Strindberg talar någonstädes om att många män »hamletisera bort» sin ungdom. — Var hans vän ett offer för en sådan litteratursjukdom? Nej, det trodde han inte, han tyckte sig vid många tillfällen ha märkt att vännens sorgbundenhet hade djupare orsaker än så. Han erinrade sig ofrivilligt några rader ur en av Jan Bredströms prosadikter: »Varje afton ser jag ledans fågel komma farande på sina sil-

verskimrande vingar. Ledans fågel har silverskimrande vingar, men onda ögon . . .»

Sig själv däremot kunde Elias Halmberg gratulera till att äga en ovanligt frisk aptit på livet. Han såg på världen som vore den en enkom för hans räkning iordningställd lyxrestaurang. I likhet med Chesterton fann han varje promenad på en storstads gata vara ett underbart äventyr och liksom Douglas Fairbanks hälsade han varje ny dag med ett glatt leende. Han besatt en klädsam anspråkslöshet och tillskrev därför denna sin sunda livslust den omständigheten, att han icke hade en så djup och sammansatt själ, som till exempel den, hans vän Jan Bredström ägde. Men, tänkte han, utan tvivel skulle det vara värdefullare för mänskligheten om han, liksom vännen, kunde skriva vackert och djupt om sorgen i en människas inre, »den sorgens eld, som ingen vattenmängd kan släcka», men han trodde också, att det under sådana omständigheter helt säkert icke skulle vara så angenämt att leva.

3.

Samma kväll, som den, då Jan Bredströms aforism om träden och de fallande bladen såg dagen (en aforism, som dess upphovsman an-

tecknade i sitt minne för att vid behov använda), beslöt Elias Halmberg att ta sin vän med på någon angenäm förströelse. Han hade just förtjänat rätt mycket pengar på ett banalt manuskript till en film, som han själv avrådde sina vänner från att se. Valet föll på ett stort nöjesetablissemang vid Regenttorget, *Alibabas rövarkula* kallat, där man kan roa sig på nära tvåhundra olika sätt. Hans vän samtyckte utan större entusiasm och tog emot den sedel han behövde för att hyra sig en elegant aftondräkt.

Alibabas rövarkula är ett stort tivoli. Floder av elektriskt ljus i alla regnbågens färger och några till blända de som här inträda. Och de som inträda äro många, en ständig ström av människor passera de väldiga ljusgloberna i entrén, och de, som ha mycket pengar, behöva icke låta hoppet om att få roligt fara. Utanför ingångarna till de olika nöjeslokalerna stå utropare, klädda i fantastiska dräkter, och skrika sig hesa. Från caféerna hör man ljudet av orkestrar. Ett stort larm fyller luften.

De båda vännerna hängåvo sig åt olika nöjen, det ena efter det andra. De sågo en negerdansös, som stod stilla på ett ställe och dansade med magen, en turkisk professor, som utförde underbara trollkonster, och två lustiga clowner, den ena med en stor sol målad

på ryggen och den andra med en fullmåne på magen; de hade ansikten vita som liks och likväl logo de brett med sina rödsminkade läppar. De sågo också en ormmänniska, som slog så många knutar på sig själv, att härvan till sist inte kunde lösas annat än på Alexanders vis; så skedde också, men som mannen tillika var fakir tog han ingen som helst skada därav; när det blev ljust i lokalen kom han fram och visade sig för publiken, bugande och leende.

Men vida mer sevärt än allt detta var en liten dansös från Indien, som dansade underliga danser från sitt hemland. Hon var brun över hela kroppen, hade tindrande svarta ögon och var nästan lika smidig som ormmänniskan, fast på ett behagligare sätt. Iförd en tempeldanserskas dräkt utförde hon den dans, som dansas till ära för *Trimurti*, den trehövdade gudomen, framställd i dess sjunde reinkarnation, vilket är hjälten som besegrar den fruktansvärde demonkonungen *Ravana*. Och efter tonerna av en gammal indisk melodi dansade hon den gudomlige herdens dans för indiska herdinnor. Klädd i bara en luftig slöja med blå kanter, men med fingertopparna förgyllda, föreställde hon sedan demonen *Maras* dotter, dansande för att störa prins *Buddha* i hans meditationer. Alldeles förtjusande var

den lilla dansösen när hon spelade en herdinna, som ber guden *Krishna* att han skall vara snäll och ge henne tillbaka hennes kläder, vilka han har passat på att stjäla medan hon badade. Det skälmska behag hon här utvecklade, måste verka intagande också på den råaste människa. Men den allra underbaraste dansen var den hon dansade sist. Det var en kosmisk dans till ära för *Kali*, förstörelsens gudinna. Följd av vild och sällsam musik stormade hon fram som en eldslåga, och fast hon i själva verket var så liten och obetydlig, så uppfyllde hon ändå hela scenen med undergångens skräck. Hon slutade med att kasta sig framstupa till golvet, och när hon sedan långsamt lyfte upp huvudet hade hon en grotesk mask för ansiktet. — Fullständig tystnad var den första belöningen hon fick, var och en kände sig för några korta stunder ha varit fången i en förgången tids sagovärld, och det dröjde innan de första händerna rörde sig till applåder.

Elias Halmberg iakttog med förvåning att också hans vän, som alltid brukade vara lika oföränderligt dyster, hade blivit full av entusiasm. Han talade livligt, hans kinder glödde och hans ögon lyste. Men, tänkte han, det är ju så naturligt; han har ju så ont om pengar och har nästan aldrig något till-

fälle att roa sig. Likväl märkte han till sin förvåning att han kände en viss ovilja mot sin vän.

4.

De beslöto att intaga några förfriskningar i ett litet café i en avlägsen del av tivolit. Elias Halmberg kunde hoppas att där träffa några bekanta, ty stället var mötesplatsen för ett kotteri, som han tillhörde. Där fanns ingen musik, men däremot de bästa omeletter i världen. In trädde nu den pessimistiske Jan Bredström glatt leende och optimisten Elias Halmberg med en något dystrare min än vanligt. Den senare hade inte missräknat sig; vid ett hörnbord sutto hans båda vänner Herbert Remann, den kände författaren till flera med framgång givna lustspel, och Arthur Weerden, som hade den egenheten att knappast vara känd för någonting. Sedan Bredström blivit föreställd slogo sig båda ner.

»Ha ni sett den underbara dansösen», frågade Remann.

»Ja», svarade Jan, »vi ha sett henne. Jag har aldrig tänkt mig något liknande.»

»Hon höjer livsfunktionerna», sade Remann. »När man sett henne känner man lyckan att leva ännu starkare.»

»Livsfunktionerna behöva verkligen höjas ibland», sade Weerden och såg ganska trött ut.

»Är du nu där med din spleen igen», svarade Remann, »jag trodde du hade kommit ifrån det där!»

»Tillvaron är på det hela taget en mycket förnuftig inrättning», sade Elias Halmberg.

En vaktmästare serverade dem drycker av skilda slag. Från bordet bredvid hördes en fet mans bullrande skratt.

»Förnuftig kan man inte beskylla den för att vara», sade Remann. »Vore den det, så vore den säkert lika tråkig som common sense. Men nu är tillvaron en oförnuftig och angenäm inrättning. — Skål, herr Bredström! Jag har läst edra båda böcker.»

»Skål. Jaså, det gläder mig att höra», svarade Jan Bredström och rodnade.

»Ni är mycket pessimistisk och ni skriver synnerligen väl», fortsatte Remann. — En liten mager man, som satt mitt emot den fete vid bordet bredvid, slog plötsligt upp ett skärande gällt skratt. — »Särskilt andra kapitlet av *De sorgsnas melodier* är besjälat av äkta melankoli och en djup känsla av det meningslöst intiga i tillvaron.»

»Jag tycker bäst om sista kapitlet», sade Weerden.

»Ni är nu», fortsatte Remann, »sedan John

Hammel begick självmord häromåret, vår störste levande pessimistiske diktare.»

»Ni är alltför . . .», började Bredström och såg mycket lycklig ut.

»För all del», sade Remann, »ingenting alls att vara glad åt, när jag säger det. Jag anser det vara alldeles detsamma som att få första pris bakifrån räknat. Det finns nämligen ingenting jag avskyr så som pessimism.»

Bredström skiftade färg och började se hotfullt förolämpad ut. Men Halmberg viskade några lugnande ord till honom om att sådant var ofta Remanns sätt, när han var i stämning. »Världserövrarhumör» brukade han själv kalla dessa anfall av okonvetionell ärlighet.

»Mina herrar» — Herbert Remann drack djupt ur sitt glas — »hur är det möjligt att se den syn jag såg i dag och ändå tvivla på mänsklighetens framåtskridande? Ni vet, den stora aeroplanparaden. Jag såg flygmaskiner komma farande i stora flockar över himlavalvet. De susade surrande fram, det ena efter det andra, och himlen var strålande blå. Likt majestätiska sagofåglar kommo de och metallen glänste i solskenet. Och vid sidan av de andra gjorde en ensam maskin konststycken i luften. Den steg och lät sig falla som ett hjälplöst blad mot jorden, men blott för att plötsligt åter stiga. Och den rullade runt

i luften, varv på varv, så som en kattunge i livsglädje tumlar om på den gröna gräsmattan. — En sådan syn har aldrig någonsin förrän i vårt århundrade skådats av människoögon och ändå har vår planet snurrat runt i många tusentals år! Och så finns det i alla fall människor, som säga att vi inte gå framåt! — Men, förlåt mig, det här var en liten lyrisk parentes. Må det tillåtas mig, herr Bredström, att fråga er varför ni är så pessimistisk till hela er läggning. Men ni måste ha lite påfyllning. Ert glas är ju alldeles tomt.»

Under det Remann talade hade Bredström sett helt glad och upplivad ut. Nu ordnade han hastigt sina anletsdrag, ungefär som om han hade blivit ertappad i en oanständig situation.

»Åh», sade han, »även om jag möjligen kan, så är det kanske inte så säkert att jag vill på rak arm deklarera en sådan sak inför personer, som jag i dag ser för första gången. Men, för all del, om det kan bereda er någon glädje, så skall jag gärna säga några allmänna fraser, som ni säkert ha hört många gånger förut. Att jag inte går in på mera personliga saker kan ni kanske förstå. — För det första födas vi med smärta till livet. En framstående läkare har nyligen konstaterat att barnets smärtor äro ändå mycket större än moderns och att det är medvetet om sitt lidande! Vi-

dare: Något verkligt framåtskridande i den meningen att vi bli lyckligare tror jag inte på. Världen tycks mig mer ond än god och det meningslösa i allt som sker plågar mig. Men vad nyttar det att prata? Pratet, jag menar det tal, som icke rör sig om praktiska saker, bildar en värld för sig, helt oberoende av den andra och än meningslösare! Ord, ord, i en lång ström, som pärlor på en tråd. Men klipper någon av tråden! Då rulla orden huller om buller, utan sammanhang, utan mening . . . Detta, herr Remann, att jag icke är så livsbejakande, är först och främst en känslosak. Jag har en mycket stark känsla av hur tomt och värdelöst livet är, en känsla, som förlamar min handlingskraft och tynger ner mitt sinne. Schopenhauer har kallat denna värld den sämsta möjliga av alla världar.»

»En annan filosof», sade Remann, »som också var en stor man, har kallat denna värld den bästa av alla världar.»

»Att stora män inte äro större än så», mumlade Arthur Weerden.

5.

I det samtal, som nu följde, tog Elias Halmberg ingen del. Han kände sig på ett egendomligt sätt frånvarande. Och det enda han kom

ihåg av det, som sagts förut, var Bredströms tal om att ord voro som pärlor på en tråd. För honom var tråden avklippt. Han såg deras gester, hörde deras röster och då och då ett bullrande skratt från bordet bredvid, men det hela var för honom meningslöst och besynnerligt som en dröm. Och han kände sig mycket sorgsen.

Likväl visste han vad som försiggick. Han skulle ha vetat det, även om han inte varit närvarande, ty han kände Herbert Remann och visste att han kunde tala. Han visste att denne, när han var på världserövrarhumöret, gärna talade, och talade glansfullt och lysande; talade så, att den, som för första gången hörde honom, kunde bli en förändrad människa. Och i Jan Bredströms inre fanns lämplig jordmån för detta nu, han var liksom beredd att taga emot Remanns ord; det hade han märkt när de gingo från dansuppvisningen.

Kanske hörde Elias Halmberg ändå Remanns tal, fast liksom fjärranifrån. Men han skulle ändå ha anat att denne talade om det, som för honom var en livssak, emedan han kämpat sig till den för att få en fast plattform i tillvaron. Elias visste att Remann talade om nödvändigheten av att ha en optimistisk livsåskådning och att en sådan, en

allmänt utbredd vidskepelse till trots, kunde vara lika djupsinnig som en världsförnekande. Objektivt sett, skulle han säga, vore ingenting riktigt eller oriktigt. Ingenting finge värde eller motsatsen, annat än sett ur en viss synpunkt. Objektivitet var det farligaste av allt, det var brist på personlighet. Det gällde alltså att välja och inte, liksom den objektive, bli stående som åsnan mitt emellan hötapparna. Varför då inte föredra glädjen framför sorgen? Varför inte tro på lyckan och framåtskridandet? — Och han skulle vidare tala om att alla stora pessimister hade rent personliga skäl för sin pessimism. Alla, det skulle man finna, om man närmare undersökte saken. Och hade de inte det, så skulle det i sig själv vara en sjukdom. Den, som bekände sig till en pessimistisk livsåskådning och lärde ut den åt andra, vore liksom en krympling, som vinkade med sina kryckor och ropade: Se här! Gå med dessa, i stället för att använda edra egna ben! Nej — livet, detta skulle han särskilt betona, måste bejakas i alla dess former, även om många av dem voro skenbart avskräckande och fula.

Och Jan Bredström skulle, det visste Elias, ryckas med av den andres tal och hänföras. Han skulle förstå att han nu stod vid en vändpunkt i sitt liv. Och han skulle högtidligt

avsvärja sin pessimism och lova att bli en verksam människa, ett hjul i det stora maskineriet, som med glädje gick runt kring sin axel.

Men innan detta skedde hade Elias oförmärkt lämnat sällskapet. Fast han inte själv gjorde sig riktig reda för det, så tyckte han att hans vän, när han nu stod vid denna vändpunkt, svek sina ideal och blev en usel avfälling.

Hans forna glädje var borta och han tyckte att det inte mer fanns något, som var upphöjt och stort.

6.

Människor, som äro oförmögna till självständigt tänkande och icke kunna eller icke ha behov av att på egen hand komma till en övertygelse, äro ofta uppfyllda av beundran för personer, som därvidlag äro annorlunda än de själva. Med Elias Halmberg hade detta varit fallet; han hade beundrat sin vän så mycket, att det nästan varit honom en slags ersättning för en livsåskådning. Men nu hade hans illusioner med en gång blivit krossade. Några enkla tivolinöjen hade visat sig vara tillräckliga, för att hos Jan Bredström

bereda vägen för Remanns prat. Halmberg hade trott att vännens pessimism var grundad på djup inre övertygelse, men nu skulle den falla som Jerikos murar för basunastötarna. Och det kom för honom att människorna voro ett bra tarvligt släkte.

Elias drev omkring i tivolit, men han blev allt dystrare och dystrare. Dansmusiken ljöd i hans öron som begravningspsalmer, spelade i en makabert snabb takt, människornas anleten föreföllo honom bleka och livlösa som vore de av vax, och de unga flickornas leenden voro ju — att han inte sett det förut! — ingenting annat än dödskallegrin. Han greps av äckel och lämnade tivolit.

Han drev omkring i staden; vandrade på långa boulevarder, passerade stora torg, som nu voro spöklikt nattstilla, och hamnade till sist i trånga och illa upplysta gränder. Blott en smal strimma av natthimlen lyste här fram mellan de höga husraderna. Stora och feta kattor smögo ljudlöst omkring på sina nattliga strövtåg och kvinnor med målade anleten gingo sakta fram och tillbaka. Utanför en snidad ekportal satt en gammal man, med mycket långt skägg och hatten neddragen i pannan, och sov hårt och tungt. Ett munspel hördes långt bortifrån och från andra våningen i ett grönt trähus, vars fönster stodo vid-

öppna, trängde ljuden av viskningar och stönanden ut.

Elias Halmberg kände sitt elände tyngre och tyngre ju längre natten skred framåt, men när han kom till en gränd, som förde rakt mot öster, varsnade han över hustaken en lätt ljusning, bebådande att dagen var nära. Han följde denna gränd, och när han sedan såg sig omkring, fann han att han kommit ut på en trädplanterad terrass. Från denna terrass kunde man se ut över en grupp av hustak, som, svarta och sotiga, nästan flöto samman med den askfärgade gryningen. Bortom taken syntes hamnen med fartyg och lyftkranar. Därbakom havet, men det var dolt av dimma.

7.

På en bänk på terrassen satt Elias länge och stirrade rätt framför sig. Under tiden ljusnade det mer och mer, nere från hamnen hördes sjöfåglarnas skrän allt starkare och plötsligt rämnade några täta grå skyar nere vid horisonten, blottande en röd och mäktig, ur havet nyss uppstigen sol. Alla färger fingo med ens mångdubblad styrka och nattens sista skuggor flydde. Elias måste föra handen

till ögonen för att skydda sig mot det plötsliga ljuset.

Ett stort lugn hade gripit honom, men han förstod att han inte längre var alldeles densamma som förr. För första gången i sitt liv hälsade han inte solens uppgång med glädje. Och dock var hans sorgsna stämning försvunnen. Han hörde tusen olika ljud från en vaknande storstad; larmet från gatorna steg och steg, lyftkranarna därnere började gnissla och samtidigt slogo stadens alla kyrkklockor sju klingande slag. Elias lyssnade med ett egendomligt välbehag till alla dessa ljud, som tycktes honom vara livets pulsslag, och han njöt av ljuset och färgerna. Långt ute på vattnet dök skrovet av en jättelik lastångare upp. Den sände en svart kaskad av rök rätt upp i luften. Elias förstod vari den förändring han undergått bestod; han visste nu att optimism och pessimism, livsglädje och livsleda, och allt sådant, var idel oviktiga saker och att djupsinnigheter för det mesta inte voro så märkvärdiga, som de tycktes vara. Det enda, som betydde något, var att arbeta och arbeta, och vara på sin plats i det stora maskineriet.

8.

Längre är inte historien om optimisten, som var nära att bli pessimist, samtidigt som författaren till *De sorgsnas melodier* fick en ljusare syn på tillvaron. Att detta senare skedde, berodde helt enkelt (hade Elias Halmberg varit litet större människokännare, så hade han förstått det) därpå, att han gripits av en all pessimism uppslukande kärlek till den lilla dansösen från Indien. Jan Bredström fick sedermera lyckan att göra den tillbeddas närmare bekantskap, och då besannade sig ytterligare den gamla sanningen, att kärlekens makt att förändra en människa är ganska stor.

VERKLIGHETEN

När han vandrade genom museets salar passerade han århundraden. Från sextonhundratalets mörka rembrandtskuggor, genom sjuttonhundratalets mera lysande färger och adertonhundratalets mixtum compositum, till vårt eget sekels färg- och formexcentriciteter . . .

Men han dröjde längst vid en liten, helt vanlig tavla av någon ungefär vem som helst. Den föreställde en klippa och ett hav i gråväder och det var kanske ingenting särskilt med den, men den erinrade honom om något.

Den erinrade honom om den dagen under en resa han nyligen gjort, då han stått inför samma syn i verkligheten, och om den besvikelse han då erfor. Före denna resa hade han gått i månader i vardagslivets grå enahanda och längtat ut, ut till nya trakter, där friskare vindar blåste. Och livets fulhet och eviga tristess hade gjort honom så beklämd, att han till och med fick tårar i ögonen av längtan, när han en gång, för månader sedan, stod framför samma tavla som nu . . . Och så kom

han ju ut. Och han stod inför havet självt i dess väldiga majestät, men till sin förfäran märkte han att synen lämnade honom fullständigt oberörd. Och han började undra hur det egentligen såg ut i hans inre . . .

Men nu, när han stod inför tavlan igen, kände han sig åter gripen. Han förnam åter denna plågsamma oro, som några linier på en tavla, ett par rader i en bok eller ett brottstycke av en melodi stundom kunna skänka oss. Och han började tro att han hörde till dessa dömda — de där förnimma konsten som en större realitet än det verkliga livet. Och han förfärades åter.

Och han fick blott en enda önskan: ut, ut ur detta fördömelsens hus . . . Människorna sågo förundrade på den unge mannen med det bleka ansiktet, som hastade nedför trapporna och kastade upp den tunga porten, som gällde det livet . . .

Men när han kom ut stannade han häpen inför den bländande skönhet, som slog honom till mötes. Floden, som var glittrande blå, de vita sjöfåglarna, solen . . .

Och han kände sig åter lugn.

INNEHÅLL:

I.

En banal historia 7
Gröna stjärnan 27
Ett fall av religiositet 47
Ett relativt drama 61
0,33... 69
Paus 81

II.

»En historia ur livet» 93
Svart 107
Tävlingen 127
Anteckningar 133
Soluppgång 167
Verkligheten 191

Kr. 3:75

6000020291
Göteborgs universitetsbibliotek